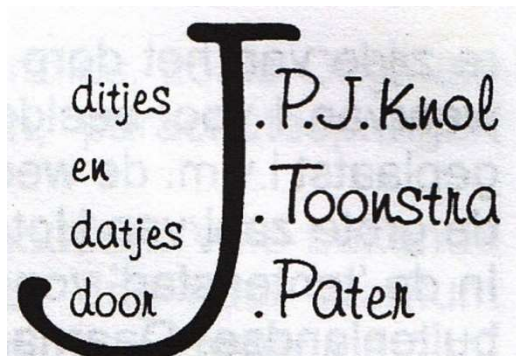

Ditjes en datjes

2007

<i>maand</i>	<i>onderwerp</i>
01-02	Van lutje vent tot heer van stand : Marten Toonder senior deel 1-5
03	Handelsvereniging en Handelskring (vanaf 1985) Warffum
04/05	Vaarver en schilder Johan Bakker, ook lid van De Ploeg
06	Diverdoatie : over Stichting Historische Kring voor Noordelijk Hunsingo
08/09	Genealogie Van lutje vent tot heer van stand : Marten Toonder senior
10/11	De salon alleen voor visite : interview met Hittjo Hummelen deel 1-2 : zoon van meester Hummelen die les gaf aan Geref. School van 1921-1949
12	Veranderd landschap

2007-01

Van lutje vent tot heer van stand : Marten Toonder senior deel 1

Op 16 november 1879 doet Dorothea Kamminga, vroedvrouw oud 44 jaar, op het gemeentehuis aangifte van de geboorte van een zoon 'Marten', waarvan Martje Postema - zonder beroep - wonende te Warffum de moeder is en de vader onbekend. Martje geboren 4 december 1859 was 19 jaar, ongetrouwd en dat was mogelijk mede een reden dat haar moeder Elisabeth Oosterbeek, geboren in 1834 te Bedum, besloot de kleine Marten in huis te nemen. Martje kon zo blijven werken en voor zichzelf zorgen. Elisabeth evenals haar man Frederikus Postema waren 45 jaar. Frederikus was timmerman en schipper en Elisabeth landarbeidster. Achter hun huisje aan de Westervalge 66 was een schuurtje waar Frederikus zijn werkplaats had. Hier maakte hij bijvoorbeeld kozijnen. Op 5 juni 1884 trouwt Martje met Eisse Toonder, landarbeider, geboren 16 januari 1861 te Warffum, waarbij Eisse het kind van Martje erkend als de zijne. Vanaf die dag gaat deze als Marten Toonder door het leven. Eisse en Martje woonden in een huisje aan het Zuiderkerkpad, maar Marten bleef bij opa en grootmoe in 't Honnust wonen. Waarom voor deze handelswijze werd gekozen laat zich raden.

Op heden den dertiensten October achtienhonderd zeventiennegentig is door mij ontkregen
kinder het navolgende in geschreven: Dit kind is bij de volbrekking van het huwelijk tusschen
Eise Toonder en Martje Postema op den vijftien Juni achtienhonderd vierenzeventig te waag-
fien volbroken, alhoewel kind erkent. De Burgemeester, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand
der gemeente Warffum. (Gebektand) Bijlsma. Aldus aangetekend door mij griffier der recht-
bank te Groningen den 1 November 1897.

De wettiging van Marten bij het huwelijk van Eise en Martje in 1897

Het hierna volgend verhaal over het leven van Marten is in het kort een weergave van het boek 'Eiland in de verte' dat Jan Gerhard Toonder, een zoon van Marten, in 1959 heeft geschreven. Hij deed dit aan de hand van aantekeningen van zijn vader. Het boek is een roman, dat wil zeggen dat het geen historisch verhaal is, hoewel er gebeurtenissen in staan die in overeenstemming zijn met feiten uit het verleden, aldus Jan Gerhard. Ik hoop er een aantal elementen uit te halen die al dan niet geromantiseerd mij hebben getroffen.

Marten herinnerde zich dat hij als kind van een jaar of drie (1883) bij opa in het schuurtje zat te spelen met houtblokjes en lege garenklosjes. Waarschijnlijk paste opa dan op het kind als zijn vrouw uit werken ging. Speelgoed bezat Marten niet, immers het gezin Postema leefde op een bestaansminimum. Vooral de wintermaanden waren moeilijk. Er was dan geen werk en dus werd er niets verdiend. Als opa Postema wel verdiende, ging hij net als veel andere arbeiders langs de kroeg zodat zijn vrouw tekort kwam voor het gezin. Lutje vent groeide op in een wereld van drankmisbruik en bittere armoede. Vaak werd hij naar buiten gestuurd om te spelen met de buurkinderen op het galgenveldje.

Al op zeer jonge leeftijd nam grootmoe hem mee naar de kerk, immers je moest je houden aan de wetten van de Heilige Schrift. Zo probeerde zij het kind religieus op te voeden. Op zekere dag in 1886 kwam de voogd van het eiland, Guitje Klaas van Dijk, op bezoek in het huisje in 't Honnust. Hij deelde mede dat opa Frederikus aanstaande maandag kon gaan werken als eerste schippersknecht en timmerman op het eiland. Opa kreeg niet de kans om erover na te denken of over een loon te praten. Hij zei: 'Dat is mooi voogd' en grootmoe voegde er aan toe: 'Dank u wel voogd'. Grootmoe mocht dan voortaan iedere zaterdag een rijksdaalder halen net als voorheen toen opa op het eiland werkte. Opa ging weer maanden van huis en grootmoe moest zich redden van twee gulden vijftig per week. Dit alles gebeurde zonder tegenspraak.

Op maandag 11 oktober 1886 stonden een zestal arbeiders, waaronder Frederikus bij Noordpolderzijl te wachten op de komst van de voogd. Wegens het stormachtige weer en de vele buien had de voogd zijn vertrek van het eiland uitgesteld. De mannen die al een lange tijd daar hadden gestaan, waren in de veronderstelling dat hij niet meer zou komen. Ze besloten daarom zelf maar de overtocht te ondernemen naar het eiland. Met een boot kleiner dan die waarmee de voogd hen zou afhalen staken ze van wal. Opa Postema die al talloze keren het wad was overgestoken en ervaring had, nam het initiatief. Waarschijnlijk werd er op het lichte bootje te veel zeil bijgezet. Plotseling sloeg tijdens een hagelbui de storm in het zeil, waardoor het vaartuig op zijn kant in het water belandde en de opvarenden in de wilde golven dreven.

J. Kluin verdween onmiddellijk onder water terwijl de anderen probeerden de boot te bereiken. Alleen de zoon van Postema, de oom dus van Marten, wist zich vast te klampen

aan de boot en werd lange tijd daarna door de bakensetter gered. Vijf vaders van gezinnen verloren het leven, zodat het hele dorp in diepe rouw werd gedompeld door deze ramp.

Toen Marten thuis kwam zag hij binnen een aantal mensen in het zwart gekleed die het droevig nieuws brachten. Opa was overleden. Grootmoe zat te huilen en te gillen: 'Hij is dood, hij is dood, lutje vent, opa is dood'. Voor Marten was dit een zeer emotionele gebeurtenis. Hij hoorde wel wat er werd gezegd, maar hij begreep het niet. Hij was immers nog maar 6 jaar. Er kwamen voortdurend huilende vrouwen en mannen om hun rouwbeklag te doen. Marten was diep onder de indruk te meer toen hij hoorde dat opa nog niet was gevonden en dus niet begraven kon worden. Na enige dagen zei grootmoe: 'Ik zal vragen of je nu naar school kunt, want er moet wel wat veranderen'. Van de acht stuivers die zij per dag verdiende kon ze alleen maar eten kopen voor zichzelf en voor lutje vent, maar voor kleren en de huur bleef er niets over.

In het dorp werd een collecte gehouden voor de nabestaanden. Het geld werd gespaard tot de winter, zodat grootmoe als er geen werk was op het land twee gulden per week kon halen voor haarzelf en het kind. Spoedig ging Marten in Breede naar school. De eerste dag met twee 'rondom snee' brood in een rode zakdoek en ook zijn pokkenbriefje moest mee. Ze liepen iedere dag met een groep vanaf 't Honnust naar Breede en 's middags weer terug. Als Marten 's ochtends vertrok was grootmoe al naar haar werk. Lutje vent moest zichzelf maar redden. Op school leerde hij letters tekenen op een lei, lezen en rekenen. Hij voelde zich een hele piet. Hij ontmoette andere kinderen en ging eens met een knaapje mee die op Breedenburg woonde. Hier werd hij overdonderd door de pracht en praal, waarin hij zich geen houding kon geven. Toen de mevrouw zei dat hij zich netjes had gedragen en daaraan toevoegde: 'Zeg dat ook maar tegen je moeder', antwoordde Marten hevig verontwaardigd: 'Ik heb geen moeder, alleen maar een grootmoe'. Op dat moment werd hij zich ervan bewust dat hij geen moeke had. Toen hij die avond tegen zijn grootmoe zei: 'Pietje heeft een moeder', antwoordde grootmoe gelijk daarop: 'Ja vent, veel kinderen hebben een moeke, maar ja'. Ze trok het kind naar zich toe en fluisterde: 'Ga nog maar even buiten spelen'.

De opvoeding van Marten was toch wel heel bijzonder en dat moet grote invloed hebben gehad op zijn latere leven. Hij was een eenling tussen voor hem veel te oude mensen. Hij hoorde hun verhalen, zelfs als hij in zijn bedstee lag. Grootmoe had het veel te druk om aandacht aan hem te schenken. Zij was soms chagrijnig als ze vermoeid, nat en koud van haar werk kwam. Een liefkozing of een kus voor het slapen gaan kon er meestal niet af. Marten moest zichzelf maar vermaken. Soms kreeg hij een heel klein pluimpje als hij 's ochtends opstond en niet nat was. Het naar school gaan, gaf hem veel plezier. Hij deed heel goed zijn best en was goede maatjes met de vijfendertig andere leerlingen. De dominee merkte over hem op: 'Dat nieuwe jongetje is wat stil en angstig, maar hij heeft een uitstekend geheugen', waarop de hoofdmeester antwoordde: 'Hij heeft een grote belangstelling en zuigt als een spons de kennis in zich op. Dat jong heeft talent, na twee keer kan hij een heel verhaal navertellen'.

Na een aantal weken werd het lichaam van Frederikus Postema achter Uithuizermeeden gevonden en alsnog op het kerkhof begraven. Er waren slechts een paar vrouwen op de begraafplaats aanwezig, die toen ze naar huis liepen, zeiden: 'Voogd was er niet, die heeft niks van zich laten horen. Hij heeft vijf nieuwe mannen ingehuurd voor het werk'. Grootmoe

schaamde zich dat ze iedere week twee gulden mocht halen. Zij wilde er liever voor werken. Wat moesten de mensen wel van haar denken. Marten mocht 's winters iedere dag een bord eten halen bij de spijsuitdeling voor 'Behoeftige kinderen'. Hij kreeg daar bruine bonen, grauwe erwten met spek, gekookte gort met stroop, voedzame kost dus. Ze werden echter wel door andere kinderen uitgescholden voor 'hongerlapn, loezebosn en aarmoudzaaiers', hetgeen wel eens uitliep op een fikse vechtpartij. Het hongergevoel was voorlopig van de baan.

In het voorjaar kwam voogd op bezoek om de huur van haar huisje te incasseren. Toen grootmoe zei dat ze hiervoor geen geld had, gaf hij haar uitstel van betaling maar geen afstel. Toen de voogd was vertrokken zei zij tegen Marten: 'Jij moet straks wel mee naar het land om vlas te wieden, anders kan ik de huur nooit betalen'. Op zekere dag in mei ging hij met grootmoe om zes uur van huis om, op het land geld te verdienen. Marten voelde zich een hele piet. Geld verdienen net als grote mensen. Grootmoe vond de school voor Marten niet zo belangrijk, daar leer je niet veel. Op het land kon hij twee dubbeltjes per dag verdienen. Toen de koppelbaas het mannetje zag, zei deze: 'Je grootmoe zei dat je een flinke kerel bent, maar pas op je moet wel rooi houden'. Op zijn knietjes begon hij met zijn handjes het onkruid uit de grond te trekken tussen het vlas. Hij kroop tussen een paar vrouwen in die hem af ten toe even hielpen om het tempo van de anderen bij te houden. Om tien uur was er koffie voor iedereen, maar dat lustte hij niet en om twaalf uur was het schafttijd en werd de meegebrachte verwarmde prak gegeten. Als het regende werd er doorgewerkt zodat hij menigmaal doorweekt thuis kwam aan het einde van de dag. Na vijf weken wieden mocht hij van grootmoe terug naar school, waar hij ontdekte dat hij veel was vergeten.

Regelmatig waren er echter klussen te doen, waardoor hij de school niet kon bezoeken, zoals bonen zoeken na de oogst, op koeien passen enz. Toen grootmoe op zekere dag van een volgeladen wagen viel, stond het voor Marten vast dat hij in het vervolg voor haar geld moest verdienen. Er kwam een tijd van bittere armoede. De maaltijd bestond uit enkel aardappelen met mosterd of boekweitgrutten. Er was vrijwel geen turf voor de kachel en de petroleumlamp ging pas aan als het al donker was. Marten was gewend aan een hongergevoel. Eens ging hun bok dood, deze werd in edik gezet voor de komende winter. Toen opoe met kerstmis een stuk geitenvlees uit de pot wilde halen was al het vlees verdwenen. Marten had in de loop der tijd er geregeld iets van gesnoept. Toen grootmoe dat ontdekte zei ze boos: 'Doe verrekte jong, hest doe dij haile bok opvreten!' Die winter werd Marten ernstig ziek. Grootmoe vreesde voor zijn leven, omdat hij weinig weerstand had. Gelukkig redde hij het, maar het duurde maanden voor hij weer de oude was. In het voorjaar van 1890, Marten was toen 10 jaar, stond voogd plotseling weer in de kamer en zei ...

2007-02 Van lutje vent tot heer van stand : Marten Toonder senior deel 2

Evenals deel 1 is dit verhaal een weergave van een boek van Jan Gerhard Toonder met als titel 'De oudste ochtend' geschreven in 1960. In zijn voorwoord zegt Jan Gerhard dat het boek is gebaseerd op de uitvoerige en nauwkeurige aantekeningen van zijn vader. Dit verhaal begint, waar het vorige eindigde.

In het voorjaar van 1890 stond voogd plotseling weer in de kamer van grootmoe Postema aan 'Zeuvmhoeskes' (Westervalge 58). Hij zei dat hij werk had voor Marten. Deze kon aanstaande maandag gaan werken op het eiland als 'aaierjong' (eierzoeker) voor 22 gulden

per jaar, met kost en inwoning. Grootmoe Elisabeth nam dit aanbod in dankbaarheid aan, het was voor haar een grote zorg minder. In 1874 was de kinderwet van Van Houten van kracht geworden, tegen overmatig arbeid door kinderen, maar daar kon klaarblijkelijk de hand mee worden gelicht. De mensen in ons dorp spraken er schande van dat dit gebeurde, maar begrepen wel dat Elisabeth het moeilijk had nadat Frederikus, haar man, was 'verzoopm'.

Dus ging Marten, tien jaar oud, hij moest nog elf worden, 's maandags alleen lopend naar het zielhoes waar de boot van voogd lag afgemeerd. Onderweg trof hij Sijbrand Luurs (gefingeerde naam) die hij kende van de begrafenis van zijn opa en die hem eens geld had gegeven voor de kermis. Luurs was met zijn praam altijd op het wad te vinden. Hij was jutter, robbenjager, visser en vroeger een vriend van Martens opa. Bij de oversteek naar Rottumeroog gingen er ook magere koeien mee, die zich op het eiland rond moesten eten.

Marten voelde zich bang en onzeker. Het was voor hem allemaal vreemd. Hij moest 's ochtends om half vijf opstaan en liep met de jongens en een aantal rochelende en hoestende mannen met snorren en baarden naar de waterpomp buiten om zijn gezicht en nek te wassen. Vervolgens moest hij zich drogen met de blauwe handdoek die iedereen gebruikte. Voogd had ongeveer tien mensen in dienst. Een aantal werklieden, enige oudere jongens van plm. 15 jaar, een smid/timmerman en een dienstmeid. De mannen sliepen allen op de zolder in getimmerde scheepskooien op strozakken. Marten sliep met een andere jongen in een ledikant. Beneden was een kamer waar men aan een lange tafel kon eten. Om vijf uur moest het personeel aan tafel zitten en wanneer de voogd binnen kwam zei men in koor: 'Moge voogd'. Na de maaltijd deelde de voogd de instructies uit voor die dag en zei als afsluiting: 'Heeft iedereen het begrepen', waarop opnieuw in koor: 'Ja voogd' werd geantwoord.

Marten kreeg vier boterhammen en twee kommen koffie met melkvliezen. Het eten was prima, beter dan thuis bij grootmoe. Marten kreeg klompen, die hij moest betalen van zijn verdiende geld, maar 's zomers liep ieder op blote voeten door het zand. Hoewel Marten was aangenomen om eieren te rapen, moest hij allerlei andere klussen doen zoals voogdske helpen om de wasmachine te draaien, wrakhout zoeken en in stukken kappen voor de kachel, schapen drijven en eten brengen naar de mannen achter op het eiland. Regelmatig moest hij evenals de andere jongens passen op de zeventig slachtkoeien die op het kwelderland liepen. Voogd had zelf voor eigen gebruik tien melkkoeien. Verder hielp Marten soms bij het poten van helmgras aan de andere kant van het eiland vanwaar je de toren van Warffum en het zielhoes kon zien. 's Avonds na het eten ging Marten met de andere jongens indiaantje of rovertje spelen. Hij moest de eerste tijd wel wennen aan zijn situatie. Hij leefde tussen volwassen kerels en als kind hoorde hij dingen waar hij niets van begreep. Het eiland was zo raar, alles was zo vreemd, maar toch ook wel mooi. Zoals het eiland daar lag in de volle zon, met zijn blanke duinen midden in de zee.

Van midden mei tot half juni was de periode dat de 'koabaaiers' werden geraapt. Met een tussenruimte van een paar meter liepen er dan zes à zeven mensen op een rij langs de nesten om de eieren op te pakken van meeuwen en bergeenden. De broedende vogels vlogen dan al krijsend verschrikt op en dropten hun uitwerpselen op de eierrapers, zodat ieder spoedig daarna wit was van de vogelpoep. Voogds' volk at vanaf nu alle dagen eieren

zoveel men wilde. Bedorven eieren gingen naar de varkens. Per jaar werden zo'n 15 à 16 duizend eieren geraapt voor de verkoop.

Het was voor Marten geen kinderleven meer. Hij werkte van 's ochtends vijf tot 's avonds zes met altijd dezelfde mannen, hun eigenaardigheden en verhalen, die niet altijd even kies waren. Toch ontstond er in de loop der tijd een onderlinge band tussen de mensen. Langzamerhand begon Marten van het eiland te houden. Aan de oostkant werd helmgras geplaat voor duinvorming. Als het regende werd er doorgewerkt, zodat men soms tot op de huid nat was, dikwijls dagen aaneen. Het gevolg was dat Marten 's nachts weer in bed plaste, tot ergernis van zijn slapie, die er nat van werd en hem uitschold voor pissebed. Marten moest daardoor wel huilen, dacht dan aan grootmoe en kreeg heimwee. Daarom mocht hij van voogd na zes weken een weekend naar huis. Bij thuiskomst liep grootmoe voortdurend te mopperen omdat zijn kleren zo vuil waren en versted moest worden, 's Avonds moest hij in de teil want hij was zo zwart en vies en zijn haar stonk, aldus grootmoe. Toch was hij blij even een dag weer thuis te zijn.

Op het dak van voogds huis was een uitkijkkoepeel van waaruit deze met een verrekijker al het personeel op het eiland kon zien. Niets bleef voor hem verborgen. Toen Marten eens iets fout had gedaan werd hij bij thuiskomst door voogd op de kont geslagen met een stuk hoorntouw. Marten genoot als hij met de grote boot van de voogd mee mocht om te werken op de Boschplaat of op Simonszand. De wolken, het spetteren van het boegwater, het dansen van de boot op de golven, de wolkenluchten, hij vond het prachtig. In de herfst was er veel te doen. De volgevreten koeien en schapen gingen met de boot terug naar het vasteland. Het teveel aan aardappelen, groente en hooi werd naar de wal verscheept. Marten ging soms mee om te helpen en mocht dan 's nachts bij grootmoe slapen. Deze moest voor hem nieuwe kleren kopen. Door het goede eten op het eiland werd hij zo'n stevig kereltje dat hij uit zijn kleren groeide. Hongergevoel, zoals vroeger, kende hij niet meer. De koeien die bij polderzijl aan land kwamen moesten terug naar de eigenaren. Via de polderweg werden ze naar de boerderij gedreven, waarbij Marten een van de drijvers was. Ook werd dan het schip naar binnen geschut om bij de molen meel, gort en haver te halen als wintervoorraad voor mens en dier. De jongens liepen dan in de lijn om het schip naar het dorp te slepen.

's Winters begon het werk een half uur later. Het wassen bij de pomp was dan een koude bedoening. Er stond altijd een koude wind en soms stormde het zo dat het zand in wolken opstooft. Marten moest van de voogd altijd buitenwerk doen. Toen de zomerperiode voorbij was zei de voogd tegen Marten dat hij op het eiland mocht blijven werken. Hij zou 'schoapvint' worden en zes en dertig gulden per jaar verdienen. Hij moest nu 's morgens en 's avonds zo'n dertig schapen melken. Dit gebeurde in de stal waar het door de dieren lekker warm was hetgeen hij wel prettig vond. Hij maakte de jaarswisseling mee waarbij Marten van elf jaar voor het eerst brandewijn met rozijnen kreeg, net als de grote kerels.

In de herfst was voogdske ziek geworden en in de winter van 1890 stierf zij. Op een van de kortste dagen van het jaar voer Sijbrand Luurs met zijn 16-jarige knechtje Folkert het wad op. Ze kwamen in zwaar weer en zochten beschutting achter de platen. De storm werd zo hevig dat de praam op de Boschplaat werd geworpen. Luurs en Folkert gingen naar een hoger deel, klommen daar in een ijzeren kaap en bonden zich daaraan vast. Het water bleef

stijgen zodat ze voortdurend kopje onder gingen in de golven. Zeker 16 tot 18 uur brachten ze vastgebonden door in het ijskoude zeewater. Nadat het water was gezakt ontdekte Luurs dat Folkert levenloos aan de ijzeren paal hing. Met grote moeite bereikte hij de Rottumerplaat, waar hij na lange tijd door een knecht van de voogd werd ontdekt en gered. Luurs werd naar Rottumeroog gebracht waar hij een week nodig had om bij te komen van alle ellende.

Na drie jaar op het eiland te hebben gewerkt wilde Marten iets anders. Hij werd knecht bij Luurs. Zeilen met hem op het wad, tussen de eilanden door de Noordzee op, dat was pas leven volgens Marten. Luurs leerde hem zeilen, hij leerde het getij kennen en de stromingen. Het vrije leven, dan eens met harde wind door hoge golven, dan met een klein briesje luieren in de zon, het was prachtig. 's Winters samen onderhoud plegen aan de boot. Van Luurs leerde hij veel. Ze praatten en lachten samen. Luurs kon schitterend vertellen. Hij was een vrijbouter die genoot van het leven en dit bracht hij over op Marten, die hem bewonderde en hem als vriend beschouwde. Samen gingen ze jatten op de platen. Luurs leerde hem naar de lucht te kijken om te kunnen inschatten wat voor weer er op komst was. Ze gingen vissen met netten waarbij ze tot hun borst door het koude water liepen. Samen gingen ze robbenjagen op de platen. Soms sloegen ze twee à drie zeehonden dood. Eens kregen ze er op een dag tien te pakken. Het vel was belangrijk en ook de speklaag. Het karkas werd terug in zee gedumpt.

Wanneer er geen robben waren, gingen ze jatten of eieren zoeken. Ze kookten samen hun potje zoals gort, grauwe erwten of zeehondenvlees. Ze dronken hun koffie en rookten een pijpje. Luurs hoorde het gezag van de voogd, de man waar Grootmoe en Marten altijd tegenop hadden gezien. Marten bewonderde Luurs. In dit jaar leerde hij de wijsheid kennen van de zee. Hij leerde omgaan met de stromingen om de platen en op het wad. Alle dagen op het water bij alle soorten windtypen.

Lutje vent werd volwassen, hij werd een man met een snor. Nadat er plotseling een einde kwam aan het werken bij Luurs, ging Marten na twee jaar terug naar het eiland waar de voogd hem in barmhartigheid aannam als derde schippersknecht met een loon van zestig gulden per jaar. Marten was plichtsgetrouw en voelde zich direct weer thuis op Rottumeroog. Hij leerde alleen te zeilen met de grote boot van de voogd. Eens moest hij een verdrongen zeeman bergen die was aangespoeld. Dit maakte grote indruk op hem. Hij werd herinnerd aan het feit dat zijn opa was verdrongen en later werd teruggevonden op de kwelder achter Uithuizermeeden. Op het eiland was een kerkhofje waar de dode werd begraven. Eens bij een springvloed en hevige storm moest alles op het eiland worden binnengehaald. De paarden, schapen, koeien, varkens en kippen gingen in de stal, de wagens en werktuigen kwamen in de schuur en alles werd zorgvuldig afgesloten. De boten werden extra verankerd. In het najaar zei Marten tegen de voogd: 'Zodra u mij kunt missen wou ik maar weg'. Naar schatting zal Marten toen zeventien jaar zijn geweest.

2007-02 Van lutje vent tot heer van stand : Marten Toonder senior deel 3

'Grootmoe, ik wil hier vot. Ik ga hier vandaan!', zei Marten. 'Ik wil nait langer mit mien pootn ien dei klaai klauwn. Ik wil noar zee, noar grode voart'. Marten Toonder was juist twintig jaar geworden. Hij had een tijdje gevaren als knecht op een zeiltjalk van een Warffumer schipper. Zijn dienstplicht had hij vervuld bij de marine (lichting 99 nr. 714) en nu zat hij

werkloos thuis bij opoe ien 't Honnust. Het vooruitzicht was allerbelabberst, 's winters was er geen werk te vinden en grootmoe moest de hele winter rondkomen van 29 gulden steun. Marten wilde actief zijn, hij wilde wat te doen hebben. Het ergerde hem dat de arme mensen hier zo hard moesten zwoegen voor zo weinig geld, dat ze er nauwelijks van konden leven. Wat voor een toekomst had hij hier vroeg hij zich dikwijls af. Opoe had hem geleerd tevreden te zijn en 's zondags goed te luisteren naar de dominee. Je moest niet opstandig zijn, maar dankbaar, ook al at je iedere dag slechts aardappelen met wat zout.

Zijn vroegere schipper leende hem vijftien gulden en zo ging hij per trein naar Rotterdam. Op het station trof hij een kruier die hem naar een tehuis voor Groninger zeevarenden bracht. Daar werd hem direct duidelijk gemaakt dat hij eerst een rondje moest geven en toen ook de kruier was betaald, was zijn geldvoorraad behoorlijk geslonken. Er was nog één slaappleats in een klein kamertje die hij met twee anderen moest delen. De dagen daarop ging hij met een kamergenoot langs vele adressen, maar omdat hij geen monsterboekje met getuigschrift had, kreeg hij geen werk. Tegen betaling van vijf gulden lukte het hem een getuigschrift te bemachtigen en zo verwierf hij met een vals bewijs zijn eerste baan als matroos op de 'De Ruyter', voor tweeëndertig gulden per maand. Hij was blij Rotterdam met alle drukte, lawaai en bedrijvigheid van vrachtkarren en rijtuigen te kunnen verlaten.

Hij kwam op een oud vuil schip. Veel bemanningsleden kwamen vlak voor het vertrek stomdronken aan boord. Marten trad binnen in een wereld van onverschilligheid, drank, schelden en vloeken. Hij sliep op een stromatras dicht onder een plafond waarop ratten huisden, die er gaten in hadden geknaagd. Het stonk er naar zweet en rattenkeutels. De eerste dag al had een rat een groot gat in zijn trui gevreten, die hij eens achter de dijk had gevonden. Het eerste uur dat hij aan het roer moest staan kwam zijn eigenwaarde naar boven. De stuurman had hem rustig geholpen en de koers gewezen en vanaf dat ogenblik voelde hij zich in zijn element. Het roer kreeg en hield zijn liefde. Dit werk beviel hem. Het was afwisselend en hij kon goed met zijn maten opschieten.

Op zekere dag mocht hij van de stuurman op de zeekaart kijken wat Marten zeer interessant vond. Die vroeg hem: 'Wil je misschien ook stuurman worden?'. Marten antwoordde dat dit onmogelijk was omdat hij slechts twee jaar op de lagere school had gezeten. De stuurman gaf als antwoord: 'Niets is onmogelijk'. Toen het schip daarna in een mistral terecht kwam kreeg Marten de opdracht het schip te sturen. Op zijn vraag hoe zo'n storm kon ontstaan legde de stuurman hem dit uitvoerig uit, waarmee hij zijn eerste zeemansles kreeg. Het was hard werken aan boord, veel vuil werk en er werden lange dagen gemaakt. Wanneer men in een haven lag, kwam de bemanning 's avonds laveloos terug aan boord. Marten ging meestal de stad verkennen, nam een biertje en ging vervolgens terug. Toen hij aan het eind van de reis in Rotterdam afmonsterde kreeg hij een getuigschrift met slechts twee woorden: zeer goed!

Dat had hij echter zelf verdiend. Zijn vijfendertig gulden loon werd verdeeld, vijftien gulden voor de schipper in Warffum voor het geleende geld en twintig gulden gingen naar grootmoe. Ze kon daarvan een jaar lang de huur van haar huisje betalen. Met zijn goede getuigschrift kon hij een baan krijgen als matroos bij de Rotterdamse Lloyd voor tweeëndertig gulden per maand. Hij moest hiervoor wel zelf een duur uniform aanschaffen. Het was een blinkend schoon schip voor 72 passagiers, heel wat anders dan de

drijvende doodskist hiervoor. Er was een vaste personeelsbezetting van oudere mensen. Het eten was slecht en eentonig. Elke dag gekookte gort met wat suiker. Marten vond dat niet erg, bij zijn grootmoe was het immers alle dagen aardappelen met zout. Het schip vervoerde ambtenaren, planters en klerken die werden bediend door Javanen. Het scheepspersoneel mocht niet op het passagiersgedeelte komen. Marten sloot al spoedig vriendschap met Karel, een leerling stuurman, die stage liep op het schip. Ze praatten veel samen waarbij die knaap zei: 'Jij bent uit Warffum vertrokken omdat je het stomme landwerk niet zag zitten en nu ga je hier onbenullig werk doen! Man, ga leren en wordt stuurman. Zorg dat je leert lezen, schrijven en rekenen en ga naar een kleine zeevaartschool. Laat zien dat je pit in je donder hebt'.

In Indonesië ontdekte hij de rust en gemoedelijkheid van het Indische leven. De kust, de steden en de tropische weelde maakten op Marten grote indruk. Wegens ziekte van iemand moest Marten achter het stuurwiel. De kapitein wist dat hij vroeger al roerganger was geweest. Hij voelde zich vereerd om zo'n groot schip te mogen besturen. In Tandjong Priok werd hij bevorderd tot kwartiermeester zolang de ander ziek bleef. Hij beurde per maand vier gulden meer. In een gesprek met vriend Karel beloofde deze hem, dat wanneer hij zelf stuurman zou zijn, hij hem geld zou lenen voor zijn studie. Hij zei tegen Marten: 'Jij moet doorzetten, jij bent niet dom'.

Terug in Rotterdam ontving Marten tachtig gulden, een prima getuigschrift en het verzoek om over drie weken de volgende reis mee te gaan als kwartiermeester. Deze periode benutte Marten met de moed der wanhoop al spellende woorden te lezen en zinnen te begrijpen. Op de volgende reis kreeg hij tijdens een vechtpartij in het ruim van het schip tegen twintig koelies een woedeaanval waarvan hij als nuchtere 'Grunneger' achteraf erg van was geschrokken. Karel maakte hem duidelijk dat deze agressie niet tegen hem was gericht maar tegen de blanke onderdrukkers. De Indische bevolking begon in te zien dat het de Hollanders ging om heerschappij, onderdrukking en om geld. Spoedig daarna kreeg Marten malaria waarbij hij doodziek in zijn kooi lag te ijlen. Hij ging daarna naar grootmoe in Warffum om weer op krachten te komen. Grootmoe was ook naar de dokter geweest zei ze, maar dat hoorde eigenlijk niet. Een dokter was voor rijke lui en voor stervenden, maar zij had het toch maar gedaan.

Thuis overdacht Marten dat het varen op zo'n groot schip maar saai en eentonig was. Hij besloot dus om zich te melden op een fonkelnieuw zeilkofschip dat pas in Groningen te water was gelaten. Toen hij aan boord stapte van de 'Anneke' en kennis maakte met de schipper en zijn vrouw Anneke, naar wie het schip was genoemd, wist Marten niet wie van de twee Annekes de meeste indruk op hem maakte. Via Zoutkamp voer men het zeegat uit, maar direct ten noorden van Schiermonnikoog kwam het schip in een volle storm met hoge zeeën. Er moest hard gewerkt worden, zeilen binnenhalen en reven. Vechten tegen de zee en overkomend water, een strijd van de mens tegen de natuur. Marten was nat tot op zijn huid, maar hij vond het prachtig. In de haven ging hij niet van boord omdat hij geld wilde sparen voor zijn studie, maar ook uit gezelligheid. Anneke bracht warmte en vriendelijkheid, die hij niet eerder had gekend. Op 16 september 1901 echter verliet hij dit schip met een prima getuigschrift en een ervaring rijker.

Hij monsterde op de 'Rijndam' en werd aangenomen als kwartiermeester. Hij verdiende vijfenveertig gulden per maand op een schip dat hijzelf een ijzeren doos noemde en die hij na één reis weer verliet. Op allerlei kleinere schepen bevoer hij de wereld daarna. Wanneer hij terug was in Rotterdam monsterde hij direct aan op een schip dat klaar lag voor vertrek, zodat hij binnen korte tijd weer op zee verbleef. Hij maakte kennis met vele landen, steden en culturen. Hij stapte van het ene schip over naar het andere allemaal voor één reis. Dat de economie verslechterde, dat er minder vracht was en dat er steeds minder personeel nodig was ervoer Marten pas toen hij een maandlang werkloos rondliep met zijn monsterboekje en zijn getuigschriften.

In arren moede meldde hij zich op een heel oud wrak dat erts haalde uit Spanje, kolen uit Engeland en hout uit Zweden. Hij merkte hoe koelbloedig een zeeman moest zijn op een te vol geladen boot en maar hopen dat er geen storm zou komen en waarbij de kapitein ook nog te vaak een borrel nam. Hij had veel ervaring opgedaan, passeerde de poolcirkel, voer van Indië tot Amerika. Hij maakte veel kapiteins mee, stuurman en matrozen, maar dit sloeg alles. Hier ontdekte Marten dat het een vooropgezet doel van de eigenaar was dat het schip met zijn vracht zou vergaan, waarna de man geld kon beuren van de verzekering. Hoe het de opvarenden zou vergaan was voor deze reder minder belangrijk. Voor Marten was dit een nieuwe ervaring die hij niet kon rijmen met zijn eigen waarden uit de Groninger kleiperiode nl. eerlijkheid, rechtvaardigheid, beleefdheid en geloof.

Op een volgende reis werd Marten bevorderd tot bootsman waarbij hij een aantal manschappen onder zich kreeg. Hij moest bewijzen dat hij als baas goed kon omgaan met zijn matrozen. Marten was zich ervan bewust dat voor alles dat hij had bereikt, hij hard had moeten werken. Na twee jaar kreeg hij van zijn oude vriend Karel, wat deze hem had beloofd, nl. tweehonderd gulden studiegeld. Met zijn eigen spaarcenten erbij zou hij nu kunnen gaan studeren. De twijfelaar bleef echter onzeker of hij het met slechts twee jaar lager onderwijs zou kunnen halen. Idealen zijn mooi als ze bereikbaar zijn. Op zijn vierentwintigste reisde Marten naar Warffum om te gaan leren. Grootmoe begreep er niets van. Je moet toch werken voor je geld. Wat heb je nou aan leren. Hij ging naar de Schoolstraat, belde aan bij de hoofdmeester en legde zijn wens op tafel. Het schoolhoofd was bereid hem geheel gratis te leren lezen en rekenen. Dagelijks kreeg hij bij de meester thuis les en een opdracht voor de volgende dag. Hoewel de meester tevreden was over zijn vorderingen, werd Marten er moedeloos van en verlangde terug naar zee. Na een aantal weken haalde de schipper hem op en gingen ze op de fiets naar Delfzijl om zich in te schrijven voor de zeevaartschool. Toen Marten daar bij de directeur zat beseftte hij pas goed hoe dwaas zijn plan was.

2007-02 Van lutje vent tot heer van stand : Marten Toonder senior deel 4

Hij had slechts twee klassen lagere school en van algebra en meetkunde had hij nog nooit gehoord. Zelfs de tafels van vermenigvuldiging kende hij niet. Na een kort gesprek stond de schipper op en zei: 'Meneer hij kan het, dat zeg ik u, want hij wil'. De directeur nam hem aan als leerling in de voorbereidende klas. Hij vond in Delfzijl een goed kosthuis. Aanvankelijk maakten zijn klasgenoten soms flauwe opmerkingen over zijn prestaties, maar de klassenleerkracht stimuleerde hem voortdurend. Hij mocht iedere avond bij hem komen om zijn huiswerk te maken en wat Marten niet begreep, legde de beste man hem opnieuw uit en nog eens tot hij het door had. Dit verhoogde zijn zelfvertrouwen. Het resultaat was

dat Marten na de kerstvakantie werd toegelaten tot de reguliere opleiding. Tijdens deze vakantie ging hij naar Groningen om zich voor het eerst een echte winterjas te kopen. Toen grootmoe hem hiermee zag zei ze: 'Dat ding treks mie hier ien Waarvum nait aan heur, dat zeg ik die. Wat moutn minsken doar wel nait van denkn. Mainst dat ik mie schoamn wil'.

Terug op school ging het Marten naar de zin. De praktijklessen waren een feest, maar wiskunde kostte hem grote moeite. De directeur merkte dit met gevolg dat hij iedere middag langs mocht komen voor extra hulp bij formules en berekeningen. De twijfelaar bleef echter vrezen voor zijn mogelijkheden ondanks de stimulans van zijn leraren. Door zijn onzekerheid en zijn zenuwen zakte hij dan ook prompt voor het examen. Toen hij na afloop hiervan in een donker hoekje van zijn kamer zat, stapte ineens de directeur naar binnen. Hij zei: 'Zit jij daar nu in je eentje medelijden met jezelf te hebben? Man, kop op, over twee maanden heb je herexamen voor je slechte vakken. Vooruit er tegen aan en je haalt het gegarandeerd'. Het herexamen vond plaats in Rotterdam en aan het einde van de dag verzond Marten drie telegrammen. Eén aan de directeur, één aan de dorpskipper en één aan zijn vriend die hem geld had geleend voor zijn studie. De inhoud was hetzelfde: 'Geslaagd - Marten'.

Als tweede stuurman kwam hij op een oud vervallen schip dat op Wilhelmshafen voer. Hij was verantwoordelijk voor het schip en de koers, dit maakte hem onzeker omdat hij dit voor het eerst alleen deed. Op de zoveelste reis kwam het schip geladen met grind in een zware storm waarbij er luiken los sloegen. Met de bemanning ging Marten het dek dichten in de kou met overslaand water. De klus gelukte maar het schip liep zware averij op. Hier bleek opnieuw dat voor de reder de winst belangrijker was dan mensenlevens. Marten vertrok hier en stapte over op een groot schip dat in lijndienst op Savannah (USA) voer. Als tweede stuurman moest hij hier gebruik maken van zijn sextant, wat hij alleen nog maar op school had gedaan. De kapitein, een narrige man, liet Marten zijn gang gaan met het varen van een te vol geladen schip en in een hevige storm. Op deze reis werden er vier bemanningsleden zwaargewond die door de kapitein zorgvuldig werden behandeld. Weer was er groot risico genomen met de bemanning. Marten kreeg een pluim van de ouwe die zei: 'Zonder jou zou het schip zijn vergaan'. Hij had op zijn beurt geleerd dat liefde voor de mensen even belangrijk is als liefde voor het schip.

Na vier jaar keerde hij terug in Warffum, waar alles nog net zo was als voorheen. De mensen, de gewoonten, de taal, alles was nog steeds hetzelfde. Zijn oude schipper ging naar de zeevaartschool en zei dat Marten graag het diploma eerste stuurman wilde halen. Dus zat hij een maand daarna weer in Delfzijl op school en een half jaar later had hij zijn diploma. Als eerste stuurman stapte hij op een oud wrak om net als eerder, kolen te halen uit Engeland en erts uit Spanje. De kapitein, een vriendelijke man, had zijn vrouw aan boord. Beiden straalden een warmte uit waarbij Marten zich happy voelde. Hij bleef hier dan ook veel langer dan zijn bedoeling was. Ook deze kapitein zag dat hij een zeer serieus mens was en liet hem begaan. Wel gaf hij af en toe aanwijzingen, maar daar leerde Marten van. Of de gezelligheid aan boord zijn ogen hadden geopend of hem het gevoel gaf dat hij iets miste is niet duidelijk, wie zal het zeggen. Op 29 juli 1911 trouwde Marten Toonder, 32 jaar oud, in Uithuizen met Trientje Huizinga, geboren 21 maart 1886 te Uithuizen. Het verhaal ging dat hij van een kapitein een briefje had gekregen met daarop het adres van Tine (Trientje).

Ondertussen voer Marten nu voor een betrouwbare rederij met nieuwe schepen. Hij was verantwoordelijk voor schip en koers en de kapitein regelde alle zakelijke belangen. Deze man had echter een probleem. Bij slecht weer en storm pakte hij de fles om zijn angst te onderdrukken, zodat Marten het schip met vierentwintig mensen aan boord door de hoge zeeën moest loodsen.

Op 2 mei 1912 werd in Rotterdam, waar Tine was gaan wonen, hun eerste kind geboren die evenals zijn pa, als Marten Toonder door het leven zou gaan. Toen in 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak kreeg Marten senior kans om als kapitein naar Amerika te varen. Vanzelfsprekend greep hij de uitdaging aan waarvoor hij zijn hele leven had gezwoegd en gestudeerd. Een gevaarlijke tocht want de zee dreef vol met mijnen en die dingen zie je niet. In dichte mist stoomde het schip de Waterweg uit waar de Duitse onderzeeboten op de loer lagen. Plotseling werd er een waarschuwingsschot afgevuurd, maar tegelijkertijd werd er vanaf een andere hoek geschoten op de onderzeeër door een Engelse duikboot. Hiermee schaarde de Engelsman zich in de rij van mensen die Marten hielpen.

Marten Toonder een echte 'Grunneger', een man van 'bek dicht en kop d'r bie', een wat stugge man van weinig woorden, een onverschrokken zeeheld die in Warffum niet mag worden vergeten. Vandaar dit verhaal dat evenals de voorgaande delen is gebaseerd op een boek, nl. 'Klei en zout water' van Marten senior en dat is bewerkt door zijn zoon Jan Gerhard Toonder.

Jan S. Pater.

2007-02 Van lutje vent tot heer van stand : Marten Toonder senior deel 5

Dit verhaal is ontleend aan het autobiografisch boek van Marten Toonder jr. 'Vroeger was de aarde plat'. Het is het eerste deel van een trilogie waarin hij zijn leven beschrijft van 1912 tot 1939.

Marten Toonder jr., geboren 2 mei 1912 te Rotterdam, evenals zijn broer Jan Gerhard, geboren 18 juli 1914, kenden hun vader heel slecht. Hij was een figuur die zo'n drie keer per jaar een paar weken langs kwam evenals Sinterklaas of de tantes uit Uithuizen. Moeder Tine ging vaak met de kinderen vanuit Rotterdam op bezoek bij familie in de provincie Groningen. In de oorlog van 1914-1918 voer hun pa op zee tussen mijnen, duikboten en ijsbergen en in 1917 werd zijn schip vastgehouden in Canada. Toen hij op 25 maart 1918 thuis kwam kreeg de kleine Marten van bijna zes jaar van hem een serie stripverhalen uit een Amerikaanse krant. Het kereltje kon nog niet lezen, maar de striptekeningen begreep hij en die vond hij schitterend. Hij was er uren zoet mee, wat zijn moeder goed uitkwam want zij had altijd hoofdpijn, was moe en zat dikwijls op een stoel met een kussen onder het hoofd voor zich uit te staren.

Zij was vroeger op een Franse school geweest en was afkomstig van een boerenfamilie die voorheen op 'Melkema' bij Huizinge woonde. Haar vader en grootvader waren beide veearts geweest in Uithuizen. Pa Marten hield van orde, tucht en netheid. Hoewel hij een man was van weinig woorden, kon hij prachtige verhalen vertellen. Hij had een grote fantasie. Op zekere dag maakte hij een tekening voor de kinderen en vertelde er een verhaal bij. Dit maakte op de jonge Marten grote indruk. Af en toe ging moeder Tine mee op reis naar verre landen. De beide jongens bleven dan thuis bij het Groningse kindermeisje. Ze hadden grote vrijheid. 's Avonds op bed lagen Marten en Jan samen te fantaseren en verhalen te bedenken.

De lagere school was voor Marten geen groot succes. Hij hield van lezen en tekenen. Hoewel zijn prestaties slecht waren, stuurde zijn moeder hem toch naar de Mulo waar hij het eerste jaar extra bijlessen kreeg. Hij moest nu wel leren en aan het einde van het jaar kon hij door naar de HBS. Deze school vond hij leuk, er werd helaas geen tekenonderwijs gegeven. Daar moest hij zich thuis zelf maar mee bezig houden. Alle vrije tijd besteedde Marten aan het natekenen van Amerikaanse strips. Moeder vond op zekere dag dat hij moest leren dansen, dat hoorde bij de opvoeding. Hij kon best met het buurmeisje, de dochter van een collega van zijn vader, naar dansles gaan. Na enige strubbelingen ontstond er een stevige band met Phiny Dick, geboren op 14 september 1912 te Rotterdam en dus even oud als Marten. Samen stortten zij zich in het uitgaansleven van de roerige twintiger jaren. Ieder weekend was voor hen een groot feest.

Vader Toonder voer in die jaren als kapitein op de Rotterdam—Zuid-Amerika Lijn en hij tekende in zijn vrije uren niet onverdienstelijk. Hij hoopte dat zijn twee zoons een betere ontwikkeling meekregen dan hij had gehad op Rottumeroog bij de voogd. Hij gaf dan ook duidelijk te kennen dat hij niet gediend was van het uitgaansleven van zijn zoon en zeker niet van de vaste verkering met Phiny. Je moest pas aan meisjes denken als je iets bereikt had in je leven. Marten was nog veel te jong daarvoor. Met veel geluk haalde deze op negentienjarige leeftijd (1931) zijn hbs-diploma.

Pa en moe Toonder waren het erover eens dat Marten nu een reis van drie maanden mocht meemaken naar Zuid-Amerika. Hij zou dan kunnen nadenken over zijn toekomst en een beroep kiezen of een opleiding voor ingenieur of dierenarts bijvoorbeeld. Aan boord hield hij zich bezig met het maken van tekeningen van de bemanning. Hij sprak met hen en leerde hun gedachten kennen. Op deze reis werd hij zich bewust van de ruimte, de zee, de aarde en het heelal. In Buenos Aires kocht hij heel veel kranten met stripverhalen. Door toeval kwam hij in contact met een cartoonist die hem veel leerde en inzicht bijbracht. Hij wees Marten op het verschil tussen beeldverhalen en stripfilms, die toen in opkomst kwamen. Cartoons maken is geen beroep zei hij maar een passie. Cartoonfilms maken is magie, je laat je fantasie gaan en je laat karakters doen wat jij wilt. Er zit toekomst in, zei hij tegen Marten.

Zittend op het dek zat hij te overdenken dat in zijn hele leven de fantasieverhalen belangrijker waren dan de werkelijkheid. Toen pa hem aan het einde van de reis vroeg: 'Nou jong wat wil je worden?'. Zei Marten: 'Tekenaar, pa'. Waarop deze zei: 'Tekenaar wil je worden, ongelooflijk maar dat is toch geen beroep. Daar heb je toch al die tijd niet voor geleerd'. Marten vertelde nu dat hij in Buenos Aires een tekenaar had ontmoet die rijk was geworden met het tekenen van Felix de Kat. Zijn pa antwoordde daarop: 'Als jij denkt dat je dat kunt moet je het proberen. Ik geef je een jaar de tijd om te bewijzen dat je de kost kunt verdienen met het tekenen van jouw poppetjes. Toon maar aan dat je daarna op eigen benen kunt staan'. De reactie van zijn moeder was nog erger. Zij zei: 'Dat kan toch helemaal niet. Dat is geen beroep. Maar als pa het goed vindt vooruit dan maar als jij dat wilt'.

Daarmee was er een eind gekomen aan zijn besluiteloosheid. Phiny was enthousiast over zijn keuze en zei: 'Dat is net iets voor jou'. Dus ging Marten naar de Academie voor Beeldende Kunsten, maar verliet deze gedesillusioneerd al na één maand. Tijdens de militaire dienst werd hem orde en discipline bijgebracht. Hij kwam tevens tot de conclusie dat geweld in

groepsverband niet goed is, het laat zachtmoedige mensen verkeerde dingen doen. In deze periode ontstond er tussen moeder Toonder en Phiny Dick een hechte vriendschapsband. In de crisisjaren werd Marten sr. een tijd lang op wachtgeld gezet omdat zijn schip werd opgelegd. Hij ontdekte toen dat er erg weinig geld op de bankrekening stond, terwijl hij goed had verdiend. Tine zijn vrouw had er royaal van geleefd en de vele verhuizingen hadden handenvol geld gekost. Hij was hierover zeer verbolgen, temeer daar zij hem in een twistgesprek een boerenkinkel noemde. Dit was voor hem zeer pijnlijk en riep herinneringen op aan de jeugdjaren waaraan hij zich met veel moeite had onttrokken. Gelukkig voor het gezin ging hij kort daarop weer naar zee.

Na zijn dienstplicht te hebben vervuld, reageerde de jonge Marten op een advertentie in de krant waarin een striptekenaar werd gevraagd. Hij werd aangenomen voor f 7,50 per week. Spoedig daarna wilde het Haags Persbureau een dagelijkse strip hebben voor 50 cent per plaatje. Samen was dat meer dan een tientje per week, een heel bedrag voor een beginnening in die tijd. Toen zijn vader weer thuis kwam en Marten hem vertelde hoeveel hij verdiende zei deze: 'Ga zo door mijn jong'. Zijn vader vond het prachtig en dit stimuleerde hem in een onzekere tijd met veel werkloosheid. Korte tijd daarna werd Marten aangenomen als tekenaar bij Rotogravure in Leiden voor een bedrag van 150 gulden per maand. Er was één voorwaarde, hij mocht niet voor een ander bedrijf gaan werken.

Zo begon Marten met slechts één maand Kunstacademie aan een vaste baan. Hij had een heldere kop en een gezond verstand maar geen ervaring in het tekenen voor koperdiepdruk. De serie die hij moest maken was van oorsprong Amerikaans, een versie die hij goed kende, nl. 'Sjors van de rebellenclub'. Phiny mocht ook graag tekenen, vanaf haar kinderjaren was zij ermee bezig. Samen konden ze goed over hun werk praten. De enige opmerking die Martens baas maakte was, dat hij zijn tempo moest verhogen. Op de markt vond hij oude Engelse bladen met tekeningen die hem opnieuw stimuleerden, zelfs zo dat hij een pluim kreeg van zijn baas. Tot opluchting van hemzelf ging de kwaliteit van zijn werk steeds vooruit. Hij bleef studeren op het werk van buitenlandse collega's, Engels-Amerikaanse en Argentijnse tekenaars.

Op 31 mei 1935 traden Marten en Phiny in het huwelijksbootje. Gedurende het feest hebben de beide vaders, echte stijfkoppige Groningse kapiteins, geen woord met elkaar gewisseld omdat ze niet met elkaar op konden schieten. Het jonge paar betrok een dure huurwoning in Leiden, zodat ze een sober leventje moesten lijden. In deze periode kreeg Marten een aanbod van het Nieuwsblad van het Noorden om een stripverhaal te maken als vervanger van Bruintje Beer. Hiermee verscheen Thijs IJs in elf regionale dagbladen. Marten kreeg hiervoor f 2,50 per dag en hij ondertekende de plaatjes met M.T. Dit had hij beter niet kunnen doen. Hij werd bij zijn directeur op het matje geroepen die hem wees op de overeenkomst om niet voor anderen te tekenen. Uiteindelijk werd zijn misstap door de vingers gezien.

Jan Gerhard, zijn broer die schrijver was geworden, had meerdere boeken die geïllustreerd konden worden. Zo verdiende Marten er nog meer bij. De kwaliteit en het tempo van zijn werk was zo vooruit gegaan, dat hij zich in het vervolg illustrator durfde te noemen. In 1936 diende het eerste kind zich aan die naar zijn opa's vader in Warffum werd vernoemd nl. Eiso Toonder. Er was dus kennelijk een band met de Warffumer familie. Eisse sr. leefde toen nog

(6-2-1941) evenals zijn vrouw Martje. Het vreemde is dat in de boeken over Marten sr. nergens over zijn vader en moeder wordt gesproken, nog over andere familieleden. Eisse en Martje woonden aan het Noorderkerkpad, dat bij de oud-Warffumers nog bekend is. Toen Marten sr. terug van zijn reis op kraamvisite kwam had hij een zelf gekocht babypakje voor de kleine meegebracht. De trotse opa gaf hierbij Phiny, die hij altijd had afgewezen haar eerste zoen ten leken dat hij spijt had van zijn negatieve houding ten opzichte van haar. Hiermee was het ijs gebroken. Hij was trots op zijn jongens. Jan Gerhard had veel succes met het schrijven van verhalen en jongensboeken en Marten kon op eigen benen slaan, zoals deze had bewezen en hij had veel plezier in zijn werk.

Marten vond het moeilijk om karakters te creëren die gingen leven. Hij was hiermee altijd intensief bezig. Phiny stimuleerde hem steeds, maar ondertussen schreef zij zelf een verhaal over 'Miezelientje de poes' versierd met eigen tekeningen. Zo samen in de avonduren bezig zijn was een prachtige periode in hun leven. Ze hielden intens veel van elkaar. Samen eens een weekje op vakantie zat er financieel niet in. Ze moesten zuinig leven, maar dat deerde die twee niet. Iedere week schreef opa een brief aan zijn kleinzoon Eiso. Hij adviseerde de kleuter goed zijn best te doen. De stoere zeeman schreef: 'Als je je plicht doet Eiso kan niemand je wat maken. Hier aan boord ben ik de baas. Dat klinkt goed, hè jong'. Opa wilde goed maken wat in het verleden fout was gegaan en hij was trots op zijn kleinzoon. Het was een onzekere en spannende tijd waarin voortdurend oorlog dreigde.

De karakters van vader en zoon Toonder loonden veel overeenkomsten. Zij waren stil en teruggetrokken en het waren harde werkers, doorzetters die altijd het hoogst haalbare probeerden te realiseren. In 1938 bezocht Marten in Amsterdam een internationaal persbureau waar men op zoek was naar een striptekenaar. Diezelfde week ontstond er een conflict tussen Marten en zijn baas, waarbij hij op staande voet ontslag nam. De directeur vond dat Marten niet plotseling zijn stripverhaal kon beëindigen zodat ze tot een overeenkomst kwamen dat hij freelance kon doorgaan. Vanaf dat moment was hij eigen baas en kon hij doen wat hij wilde, als hij zijn werk maar op tijd afleverde.

In 1938 verscheen het eerste verhaal over Tom Poes, aanvankelijk mei weinig succes. De Nederlanders vonden zijn verhalen kinderlijk. De grote doorbraak kwam toen 'De Telegraaf' zijn verhalen als stripfeuilleton dagelijks in de krant plaatste. Het succes was dermate dat alleen van Tom Poes 12.000 afleveringen zijn gepubliceerd. De serie was de langst lopende strip ooit, namelijk van 1938 tot 1986 heeft de heer van stand ons Nederlanders bezig gehouden.

Eind december 1939 was de hele familie bijeen samen met opa en oma. Eiso zat bij opa op schoot te paardje rijden, 'hopsa pittje riedt naar stad'. Maar opa gaf hem ook een goede raad. 'Doe je plicht mien jong en wanneer er gezeur is, steek een pijp op en zwijg. Luister goed wat grootva zegt'. Dit had Marten in zijn leven ook altijd gedaan waarschijnlijk ook tegenover zijn vrouw als ze het oneens waren. 'Steek een pijp op en zwijg'. De week daarop zat de kapitein weer op zee, terwijl de oorlog (1940-1945) losbarstte. De conclusie van Marten en Phiny was: 'Wat heeft deze man toch een eenzaam bestaan. Een leven dat nooit gezelligheid heeft gekend, een eenling die een slechte verstandhouding had met zijn echtgenote'. Marten jr. heeft zijn vader nooit begrepen. Vroeger was hij voor hem een soort mythefiguur, een Vliegende Hollander die in gierende stormen over de wereldzeeën zwierf

voor het welzijn van zijn vrouw en kinderen. Ondanks alle gevaren hield hij van het zoute water en niet van de Groninger klei.

Jan S. Pater.

2007-03

Handelsvereniging en Handelskring (vanaf 1985) Warffum

De Handelskring Warffum bestaat dit jaar 75 jaar. De gemeente Eemsmond heeft nog drie vergelijkbare verenigingen, namelijk in Uithuizen, Uithuizermeeden en Roodeschool. De naamgeving van Warffum is enigszins bijzonder. Bij de oprichting is er sprake van de Handelsvereniging. Begin jaren tachtig van de vorige eeuw ontstaat er een afscheiding die zich de Zakenkring Warffum gaat noemen. Dit duurt kort en als de burgemeester van Warffum de leden van beide verenigingen erop wijst dat eendracht macht maakt, worden de verenigingen samengevoegd. Democratisch wordt er besloten dat beide namen terug moeten komen in de nieuwe naam, Handelsvereniging en Zakenkring wordt zodoende Handelskring.

De burgemeester had gelijk. Warffum is te klein voor twee handelsverenigingen. Toch mogen we blij zijn met de initiatieven die de ondernemers in ons dorp tonen. In de begintijd, en u leest het hieronder, waren de activiteiten vooral van de winkeliers. In die tijd was het zelfs zo dat alleen winkeliers lid mochten worden. Later mochten andere ondernemers wel donateur zijn, maar geen lid. Vervolgens werd besloten dat alle ondernemers lid mochten worden, maar dat winkeliers een hoger lidmaatschap betaalden. Er werd toen gesproken van winkelbel- en niet-winkelbelleden. In 2006 is er pas een eind gekomen aan deze ongelijkheid.

Tegenwoordig heeft de Handelskring ongeveer evenveel leden met een winkel als andersoortige ondernemers. Dat is nu eenmaal een teken van de tijd. Door een grotere mobiliteit kunnen de mensen in de dorpen makkelijker naar andere plaatsen, naar winkels met mooie aanbiedingen. Daarbij moet wel worden aangetekend dat wanneer een winkel in ons dorp geen reden van bestaan meer heeft, de ondernemer er de brui aan moet geven. Voor de leefbaarheid van een dorp is het belangrijk dat er winkels zijn, maar ook andere bedrijven. Wat men in 1932 begon is te mooi om zomaar te laten vallen, een actieve Handelsvereniging (verder HV) ten dienste van het dorp.

We willen u graag een bloemlezing geven naar aanleiding van de notulen die er zijn en van krantenberichten en overleveringen. Wij zijn blij dat de dhr. J. Sikkema sr. (oud voorzitter) en dhr. J. Toonstra, die nog vele krantenberichten bezitten, medewerking wilden verlenen. We zullen vanaf het oprichtingsjaar de belangrijkste gebeurtenissen op een rij proberen te zetten.

In maart 1932 komen de heren Werkema, Suiveer, Straatsma, Haan (voorzitter) en Esman bijeen en besluiten samen om de HV Warffum op te richten.

1932 - Grote reclame- en verkooptentoonstelling in oktober, met daarbij een reclameoptocht. Ter afsluiting een briljant vuurwerk op het stuk land van dhr. G. Bolhuis (entree 0,15 cent).

Voorstel van dhr. Holtman tijdens een vergadering om de winkels gedurende twaaf dagen per jaar op zondag open te stellen. Na informatie is gebleken dat geen toestemming zal

worden verkregen, omdat Warffum geen centrumplaats is voor gemakkelikheden op zondag. Tijdens de volgende feestdagen werd er vrijstelling gegeven om de winkels van maandag t/m vrijdag tot tien uur 's avonds open te houden nl. voor de kermis, in de zogenaamde vrije week, voor Pasen en voor Pinksteren.

Van een leraar uit Middelstum kregen de leden, die belangstelling hadden, een cursus boekhouden.

1933 - Grote reclame- en verkooptentoonstelling (handel, landbouw en nijverheid). Hier waren ongeveer 64 binnen- en 5 buitenlandse stands aanwezig en veel attracties waaronder windhondenraces en ruitersfeesten, reclameoptocht en ter afsluiting een groot vuurwerk.

1934 - Tuinbouwtentoonstelling (terrein van de latere Spoorstraat) 3 t/m 9 juli. Dit werd een financiële strop i.v.m. het overlijden van Prins Hendrik. Deze overleed reeds op de eerste dag van dit gebeuren. Tijdens deze week was er vuurwerk, een wimpeltocht voor auto of motor en een optreden van de Groninger kozakken. Op 11 juli was er een verkoping van planten en heesters op het terrein. Pachter van de feesttent was dhr. O. Bakker. Woensdag 12 december werd er een bazaar gehouden t.b.v. de HV Warffum in café O. Bakker met Groninger jachtweide. Dit alles omdat de tuinbouwtentoonstelling financieel geen succes was.

1935 - Vergadering HV en VVV in hotel Bolt om in samenwerking begin oktober een winkelweek van drie dagen te houden. Het VVV zal de verschillende attracties voor haar rekening nemen.

1937 - Op 23 maart van dit jaar verscheen in het Nieuwsblad van het Noorden het volgende bericht: 'In hotel Bakker is een Handelsvereniging opgericht met aanvankelijk 40 leden. Tot bestuursleden werden gekozen de heren G. Bulthuis, G. Straatsma, Gerard Smit, P. Baas en Jan Bakker'. De aanleiding van deze (her)oprichting is niet meer te achterhalen.

1938 - In februari verzorgde dhr. J. Swarts, van de Kamer van Koophandel te Groningen, een lezing over de Vestigingswet Kleinbedrijf. Van 28 juni t/m 2 juli organiseerden de heren T.G. Haan, G. Straatsma en L. Werkema een groots opgezette Provinciale tentoonstelling voor Landbouw, Handel, Industrie en Kunst en deze vond plaats in de Westervalge z.z. waar nu de basisschool, de telefooncentrale en het Hogeland-college staan. Daarna volgden er de crisis- en oorlogsjaren.

1948 - Van 1-9 oktober werd er een groots opgezette winkelweek gehouden i.v.m. het 80-jarig bestaan van de RHBS.

1949 - Winkelweek van 1-8 oktober.

1950 - In september werd er een verkoopactie gehouden met diverse attracties.

1951 - Voor het eerst werd er een Sint-Nicolaasactie gehouden.

1952 - In de vergadering van 2 mei werd besloten om een verzoek te zenden aan de minister i.s.m. de Handelsverenigingen uit de omtrek om de winkels niet om 6 uur maar om 7 uur te mogen sluiten.

N.a.v. het 20-jarige bestaan van de HV besluit het bestuur om een jubileumwinkelweek te houden. Er werd een commissie benoemd voor versieringen en verlichting van het gehele dorp. Een bedrag van f 600 werd uitgetrokken voor prijzen en f 125 voor schijnwerperverlichting.

Er worden in september verschillende buurtverenigingen opgericht o.a. Hoofdstraat, Noorderstraat en Pastorieweg.

De toenmalige Marnedienst liet extra bussen rijden van Pieterburen naar Warffum i.v.m. het groots opgezette jubileumfeest. Er is toen ook een jubileumkrant uitgegeven.

1953 - In juli werd er in de zalen van Hoek en Kuiper een reclame- en verkooptentoonstelling gehouden. Tevens was er een uitgave van een speciale tentoonstellingscourant en een tentoonstellingsomroepdienst. De opening werd verricht door burgemeester Geertsema. De opzet mag bijzonder geslaagd worden genoemd. De tentoonstelling werd bezocht door ruim duizend betalende bezoekers. Ruim tweehonderd bezoekers kregen een prijsje. Door diverse standhouders werden goede zaken gedaan. Van 3-10 oktober winkelweek. Hierbij werden diverse objecten verlicht o.a. gemeentehuis, RHBS, toren Hervormde kerk en Vriesenstein. Ook waren er luidsprekers in het dorp, etalagewedstrijd, verlichte straten en een Floraliatentoonstelling. Deze Floraliatentoonstelling werd georganiseerd door de zgn. Floraliacommissie en werd gehouden in de lokalen van de lagere school en in het gymnastieklokaal aan de Schoolstraat en het Oosterkerkpad. In de jaren vijftig werd deze expositie gelijk gehouden met de winkelweken van de HV. Beide organisaties konden dan van elkaars activiteiten profiteren. De eerste dag trok duizenden bezoekers. Er was ook een groot vuurwerk. Er was een prijsvraag voor een nieuwe naam van het uitgebreide gasthuis Warfheem.

1954 - Het Groene Kruis kreeg f 25 subsidie voor een eventueel aan te stellen gezinsverzorgster.

Er werd op de vergadering van 19 maart besloten om het reglement van de glasverzekering te wijzigen. In september werd er een middenstandsactie gehouden en tevens floraliatentoonstelling. Er deden 47 middenstanders aan mee. Er was een flink bedrag aan prijzen in de vorm van waardebonnen. Per persoon zullen de hoogste prijzen f 25, f 10, f 5 en f 2,50 bedragen. Het aantal prijswinnaars wordt daardoor enorm uitgebreid, zodat met recht van een zilverregen kan worden gesproken. Door de vele regen op zaterdagavond is dit hele gebeuren afgelast. Om dit aan de mensen bekend te maken ging er een 'radio' door het dorp.

Er is besloten om de winkelweek een week eerder te houden i.v.m. volle maan. Dit was voor de mensen die van ver kwamen beter i.v.m. licht op de wegen.

1956 - 20 juli bestuur HV afgetreden.

1957 - Winkelweek genaamd Zilverparade. Er is een waterorgel aanwezig.

1958 - Floralia 25-27 september. 26 september t/m 4 oktober Goodwill-actie. 26 september Vuurwerk.

1959 - 19 t/m 27 september 2e Goodwill-actie. Floralia van 17-19 september.

1960 - Floralia en winkelweek 100% 16-24 september.

1961 - Floralia 15 september. Winkelweek 'Actief' 15 t/m 23 september. Deze week was de Pastorieweg het goede voorbeeld van een mooi verlichte straat.

1962 - Feestweek 'Warffum Nu' t.g.v. opening PTT telefooncentrale.

1963 - I.v.m. overlijden van P. Room werd J. Sikkema Kzn. voorzitter.

'Kernweek' september/oktober met slecht weer.

1964 - Kernweek met o.a. oriënteringsrit en een avond m.m.v. Grunnenger dansers op een buiten podium. Vrijdagavond was er een cabaretavond en zaterdagmiddag Joh.W. Friso kapel en zaterdagavond was er een concert in het park. onder auspiciën van de culturele raad.

1965 - Kernweek 25 september t/m 2 oktober. Met o.a. amateurcabaret en een wielerronde.

1966 - Vergadering HV. Men maakt plannen voor dansfestival op 30 juni en 1 en 2 juli. Lunapark, jaarmarkt, kunst- en antiekmarkt en oude ambachtententoonstelling, de eerste keer 'Op Roakeldais'.

1969 - De Sint-Nicolaasactiekraant verschijnt dit jaar onder de naam Warffum Presenteert. 33 deelnemers.

1971 - Warffum Presenteert verschijnt eenmaal in de veertien dagen huis aan huis en komt met een Op Roakeldaisnummer.

1974 - De 'beroemde' en veel besproken reis van de HV naar Parijs!!!

1975 - In april werd de eerste woensdagmiddag markt gehouden in de Noorderstraat. Activiteiten HV en Op Roakeldais o.a. paardensportdag en wielerronde.

1976 - Instelling weekmarkt.

1978 - Kernweek 1978, een lichtweek van 29 september t/m 7 oktober. Lunapark in de Noorderstraat met optreden van Solution en volksspelen, schuttersfestijn in de schuur van Fokkens en een optocht van Schuttersgilden.

1980 - Aparte tent HV tijdens Op Roakeldais.

1981 - Wederom had de HV weer een tent tijdens Op Roakeldais.

1982 - 50-jarig bestaan HV met een receptie op 6 maart in Hotel Spoorzicht. Van 3-6 maart jubileumdagen met prijzen.

Ook dit jaar was de HV weer aanwezig met diverse stands op de Op Roakeldaisbeurs. Sint-Nicolaasactie met als hoofdprijs een briefje van f 1000.

1983 - Er ontstaat een meningsverschil tussen de HV en Op Roakeldais over zegeltjes die recht geven op toegang tijdens Op Roakeldais. De HV wil de zegeltjes alleen uitlaten geven in winkels van haar leden.

Op 27 september oprichting van de Zakenkring Warffum. Sint-Nicolaasntocht Handelskring.

1985 - Op 28 september opening haven. Winkelactie en een havenmarkt. Omdat er twee verenigingen waren is er door bemiddeling van de heren J.P.J.Knol en voormalig burgemeester Kloosterboer een nieuwe vereniging opgericht met de naam Handelskring Warffum.

Van de tussenliggende jaren ontbreken helaas de gegevens.

1997 - Bedrijven presenteren zich in Spoorzicht.

2004 - Koninginnedag 30 april. Ook presenteert de Handelskring zich tijdens de optocht van Hare Majesteit en haar familie.

2005 - Als herinnering aan het bezoek van Hare Majesteit de Koningin is op 30 april een boom geplant op het stuk groenland van de familie M. Mulder nabij de haven.

2006 - 14 maart was de laatste uitgave van Warffum Presenteert. Ook werd er een Sint-Nicolaasactie gehouden.

2007 - De Handelskring bestaat 75 jaar.

2007-04

Vaarver en schilder Johan Bakker deel 1

Vanaf 1 april tot en met 24 juni wordt een tentoonstelling van het overzichtswerk van Johan Bakker gepresenteerd in het Openluchtmuseum Het Hoogeland.

De uitgestrekte akkers, de uitbundige kleuren van het voorjaar, maar ook de indringende herfstluchten; Johan Bakker was een kunstenaar die met zijn palet het karakter van het hoge Noorden indringend wist te vangen. Hoewel hij lid was van kunstkring De Ploeg, zijn de schilderijen van Bakker altijd onderbelicht gebleven in vergelijking met veel van zijn tijdgenoten. Openluchtmuseum Het Hoogeland maakt dit goed met een overzichtstentoonstelling van zijn werk. Zo'n vijftig werken geven een uitgebreid beeld van een bescheiden talent.

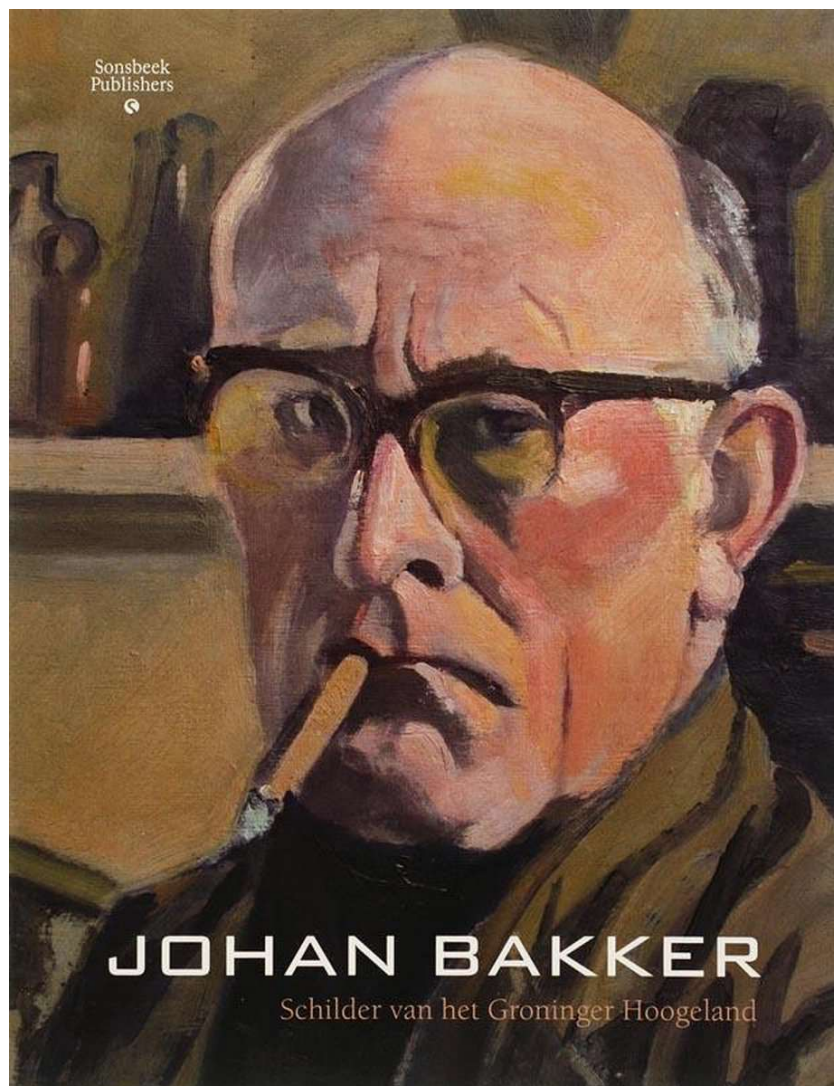
Vanaf 1 april is Openluchtmuseum Het Hoogeland weer voor het publiek geopend. Het museum start het nieuwe seizoen met een overzichtstentoonstelling van Johan Bakker. Bakker, die het grootste deel van zijn leven in Warffum woonde, heeft het landschap van het Groninger Hogeland uitgebreid vastgelegd. Zijn werk wordt gekenmerkt door ruimte en kleur. De tentoonstelling in Warffum brengt een dwarsdoorsnede van zijn werken.

Minerva

Johan Bakker (Baflo 1889-Bennekom 1975) volgt van 1909 tot 1912 de opleiding handtekenen aan de Academie Minerva in Groningen. Na zijn huwelijk in 1919 vestigt hij zich als huisschilder in Warffum. Naast zijn reguliere werkzaamheden is Bakker een gedreven kunstschilder. Uit zijn penseelvoering en expressieve kleurgebruik spreekt de invloed van bevriende kunstenaars als Ekke Kleima en Jan van der Zee.

Hoogtepunten

In 1953 treedt Johan Bakker toe tot De Ploeg. Vijf jaar later vertrekt hij uit Warffum om zich in Bennekom te vestigen. Ook in die omgeving blijft hij intensief schilderen. De bosgezichten uit deze periode neigen welhaast naar het non-figuratieve. De overzichtstentoonstelling in het openluchtmuseum toont de hoogtepunten uit de diverse perioden uit het leven en het werk van Bakker. De nadruk ligt hierbij op de schilderijen uit zijn Warffumse tijd.

2007-05

Vaarver Bakker : Johan Bakker deel 2

Johan Bakker werd op 9 mei 1889 te Baflo geboren. Zijn vader was huisschilder en zijn broer Lammert en hijzelf kwamen na de lagere schooltijd, zoals gebruikelijk, bij pa in de zaak. Samen ging het drietal op pad om huizen te schilderen en boerderijen op te knappen. Van hun vader leerden de jongens het schildersberoep. Ze hadden zo ongeveer veertien jaar samengewerkt toen Johan in 1916 werd opgeroepen om zich te melden voor militaire dienst. Behalve in het hanteren van grote kwasten was Johan vaardig in het tekenen en werken met penselen. Hierin had hij zoveel plezier dat hij zich in 1909, hij was toen twintig, aanmeldde als leerling voor tekenlessen aan de 'Academie voor Beeldende Kunsten Minerva' in de stad. Dit waren voor Johan intensieve jaren. Na zijn werk ging hij per trein naar Groningen en kwam laat in de avond weer thuis. De heer Franciscus Hermannus Bach was aan deze opleiding een belangrijk docent. Het was de man die met zijn beleving van het landschap aan de oorsprong stond van het Groningse expressionisme. Hij werkte als een van de eersten veelal buiten in de vrije natuur. Hij had het vermogen zijn ideeën en vaardigheden op zijn leerlingen over te brengen. Hij maakte ze enthousiast. Bovendien zat in hetzelfde leerjaar als Johan de latere medeoprichter van 'De Ploeg' namelijk Johan Wiegers.

Het is haast vanzelfsprekend dat deze klasgenoten elkaar stimuleerden in hun kunstuitingen. Hoewel Johan slechts de lagere school had bezocht, slaagde hij in 1912, hij was toen 23 jaar, voor het staatsexamen van huis- en schoolonderwijs: tekenen. Hij verkreeg daarmee de bevoegdheid tot het geven van het vak 'handtekenen' bij het lager en het uitgebreid lager onderwijs (Ulo). Johan heeft hiervoor waarschijnlijk hard moeten blokken. Het examen duurde drie dagen, waarin hij zijn kunnen in zowel theorie als praktijk moest tonen. In april 1918 exposeerde hij in de legerplaats Millingen voor het eerst zijn schilderijen aan het publiek. Na de demobilisatie, november 1918, keerde Johan terug in Baflo. Omdat zijn broer Lammert de oudste rechten had en Johan een eigen bedrijf buiten Baflo prefereerde, zocht hij een zaak en vond deze in Warffum.

In 1919 kocht hij het schildersbedrijf van Ame Esman, trouwde met zijn geliefde Louwerdina (Dien) Bruins van Zijldijk en het echtpaar vestigde zich aan de Pastorieweg 3 als huisschilder en spuiter. Voor het vervoer van zijn ladders maakte hij gebruik van een fietskar. 's Zomers deed hij zoveel mogelijk buitenwerk, terwijl hij probeerde het binnenwerk te sparen voor de winter. Ook nam hij speciaal voor de winterperiode karweien aan. Naast schilder was Johan ook behanger. In die jaren werd behang op speciaal gespannen linnen geplakt. Heel bijzonder was het beglazen van kassen en warenhuizen van tuinders waarvan er in de loop der jaren steeds meer kwamen in Warffum. Na een storm kon de schilder het hiermee erg druk hebben.

In de loop der jaren heeft Bakker meerdere knechten gehad o.a. Arend Spoelma, Klaas Stavinga, Chris Veenstra en Jo Koenes. In de spuiterij werden aanvankelijk boerenrijtuigen opgeknapt en gespoten. In latere jaren werden ook auto's met schade van een nieuw verfje voorzien. Dit was smerig werk en Johan duwde bij het spuiten een paar watjes in zijn neus. Soms werden er grote voorraadbussen gespoten voor Wilco's conservenfabriek. Hierin werd verse groente vervoerd van het land naar de fabriek. Het schilderen van boerderijen waren grote klussen.

Behalve Bakker waren er meer schilders in het dorp zoals Karel Sikkema, Jurrien Noot, Marten Borgman (daarna J. Hoexum en in latere jaren R. Buitenwerf). De verf die nodig was werd door de schilder zelf gemaakt. Bakker had op zolder een verfmolen staan waarin verfpoeeder, lijnolie en siccatief werden gemengd tot een kleur verf die men moest gebruiken. Slechts bij uitzondering werd door de schilder losse verf verkocht. Er waren nog geen winkels waar men een blik verf kon kopen, dus zelfklussers had men niet. Ieder had voor het schilderwerk de vakman nodig en deze had zijn vaste klanten.

Veel later kwamen fabrieken als Nelf, Sikkens en Devefa met kant-en-klare blikken verf. Regelmatig kwamen de zgn. reizigers (vertegenwoordigers) namens de fabrieken hun producten aanbieden en bestellingen opnemen.

Dien, Johans echtgenote, was een warme gezellige vrouw, die de vertegenwoordigers gastvrij ontving met koffie en vaak een warme hap. Dagelijks had ze evenals vele anderen in het dorp een paar HBS-leerlingen tussen de middag in de kost.

Het was in het verleden een heel bijzondere gewoonte in het dorp dat de klant niet gelijk behoefde te betalen. Niet alleen bij schilders was dit het geval, maar ook bij de meubelmaker, de timmerman of de loodgieter, enz. Aan het einde van het jaar maakten deze ambachtslieden hun rekeningen klaar om deze op twee januari bij de klant te bezorgen. Hierna kwam de ceremonie van betalen opgang. De debiteur ging op een gelegen moment zijn jaarrekening contant voldoen en werd daarbij zeer gastvrij ontvangen door de ambachtsman en zijn vrouw. De rekening werd als voldaan getekend, waarop de fles ter tafel kwam en er gezamenlijk één, twee of drie neuten werden gedronken.

Er werd vroeger zes lange dagen per week gewerkt, maar alle vrije tijd besteedde Johan aan zijn passie. Het kunstschilderen was voor hem meer dan een hobby. Hoewel hij pas in 1953 toetrad tot 'De Ploeg' had zijn werk grote overeenkomsten met dat van Wiegers, Van der Zee, Kleima en anderen. Ver voor 1953 was hij bevriend met de leden van 'De Ploeg' en velen kwamen geregeld langs bij Pastorieweg 3. Met name in de oorlogsjaren konden deze mensen rekenen op een warm onthaal, waarna ze bij vertrek een zakje bonen of erwten meekregen.

Het Groningse landschap bleef hem boeien. De vlakke weidse wereld van onze provincie met zijn typisch Hogelandse licht fascineerde hem. Hij zocht zijn plekjes in de nabije omgeving van het dorp. Van Onderdendam tot het Wad, van Uithuizen tot Pieterburen, op de fiets met zijn schilderkist struinde hij de omgeving af.

In 1958 deed hij de zaak aan de kant, hij was toen 69 jaar en vond het welletjes. In Bennekom betrok het echtpaar een nieuwbouwwoning, dicht bij Arnhem waar zoon Jan woonde. Johan bleef schilderen tot zijn dood in 1975. Hij was toen 86 jaar, zijn vrouw Dien is 94 geworden. In 1970 heeft hij zijn laatste éénmanstentoonstelling gehouden in de 'Kijkdoos' in zijn nieuwe woonplaats. Hij miste hier echter de Groningse luchten en het weidse land hetgeen hij afdeed met de opmerking: 't Binn hier aalmoal boomm!'.
Met dank aan Jan Bakker te Arnhem. Jan S. Pater.

2007-06 Diverdoatie : over Stichting Historische Kring voor Noordelijk Hunsingo

Officieel werd op 11 mei 1989 de Stichting Historische Kring Warffum opgericht met als doelstelling de bevordering van kennis van de geschiedenis in het algemeen en die van het

grondgebied van Noordelijk Hunsingo in het bijzonder. Zij tracht dit doel te bereiken door het bijeenbrengen van historische gegevens, het aanleggen van een archief en het beschikbaar stellen van gegevens.

Reeds in 1986 werd, mede in verband met de aanstaande herindeling van de gemeente Warffum per 1 januari 1990, het initiatief genomen een boekwerk samen te stellen over de 'Historie van Warffum, Breede en Rottumeroog'. Een redactiecommissie werd benoemd en het boek kwam eind 1989 gereed. Sinds 2005 is het boek helaas uitverkocht. Het blijkt ons steeds dat velen het als naslagwerk gebruiken.

Bij de laatste raadsvergadering van de gemeente Warffum op 18 december 1989 werd bij besluit van de voltallige raad aan de Historische kring een aantal zaken beschikbaar gesteld, zoals over een reeks van jaren de Provinciale bladen, Groninger volksalmanakken van de 19e en 20e eeuw, maar ook bijvoorbeeld de portretten van de burgemeesters, welke vroeger in de raadszaal hingen. Meteen ontstond een probleem in 1990, want het gemeentehuis moest zo snel mogelijk worden ontruimd. Gelukkig werd ons tijdelijk een deel van de zolder van het hoofdgebouw van het Museum Het Hoogeland aangeboden. In 1992 werd ons door het bestuur van de Stichting Vriesenstein de mogelijkheid geboden de bijeenkomsten te houden in de bestuurskamer van het gebouw en tevens mochten we een deel van de zolder gebruiken voor het archief. Dat werd natuurlijk in zeer grote dank aanvaard en het bestuur is een hele dag bezig geweest om alle bezittingen te verhuizen, die sinds die tijd veilig en wel zijn opgeborgen in een apart afgesloten zolderruimte van het huis.

Met kasten van het Biologisch centrum in Haren en van de Kamer van koophandel in Groningen konden we een deel van onze documenten opbergen. In 1989 namen het Gemeentebestuur van Warffum en de Stichting historische kring het initiatief om te komen tot het instellen van een streekarchief in het vrijkomende gemeentehuis van Warffum. Er werd overleg gevoerd met de Inspecteur van de archieven in de Provincie Groningen, die het idee zeer toejuichte. Daarna is het plan aangekaart bij het Herindelingsoverleg en de Gemeente Hefshuizen, waar het helaas niet van de grond is gekomen. Een gemiste kans!

In 1990 werd ook besloten het werkgebied uit breiden tot het Noordelijk Hunsingodeel van de provincie Groningen en werden ook bestuursleden aangetrokken, zoveel mogelijk verdeeld over dit gebied. De stichting telt 9 bestuursleden en plm. 90 donateurs. Ook werd meteen besloten een halfjaarlijks bulletin uit te geven met historische onderwerpen uit de eigen streek, nieuws van de stichting, boekbesprekingen, enz. Twee keer per jaar wordt een donateursbijeenkomst georganiseerd op afwisselende locaties binnen het gebied. Doorgaans worden sprekers aangetrokken met een historisch onderwerp.

In 1991 werd een redactiecommissie gevormd om te komen tot de uitgave van een historisch boek over de voormalige Gemeente Usquert. Ook werd een verzoek ontvangen van het gemeentebestuur om een boekje over de jaren 1940-1945 ten behoeve van leerlingen van de basisscholen in de gemeente samen te stellen. Een zeer nuttige opdracht! In verband met de ruilverkavelingen in het werkgebied werd in 1992 het plan opgevat een inventarisatie te maken van oude perceels- en boerderijnamen. Dit bleek een klus van grote omvang, welke nog niet is afgerond.

In de loop der jaren heeft de stichting een aantal schenkingen ontvangen, o.a. een album met foto's en artikelen over de tentoonstelling 'De 100%', die in 1938 werd gehouden, diverse raambiljetten van verenigingen uit Warffum, maar ook b.v. het complete archief van de Veilingverenigingen Zandweer en Uithuizen en later voor een gedeelte van de Veilingvereniging Eendracht te Groningen.

Medewerking werd in 1994 verleend aan de Grunneger week in Uithuizen door middel van een expositie over de boderijders. Eveneens gebeurde dat met het boekwerk 'Twee eeuwen boerenbestaan op het Groninger Hogeland Lutjebosch'.

Met de Historische kring Baflo is sinds 1993 een goed contact, wat o.a. in 2005 resulteerde in een bezoek van plm. 50 belangstellenden uit Oldersum (Oost-Friesland) in de historie van het Groningerland. Een tegenbezoek werd een jaar later gemaakt en ook de lagere scholen van Oldersum en Warffum doen aan uitwisseling door middel van het EDR-project People to people. In het kader van 100 jaar Muziekvereniging Euphonia in 1997, werd in het Museum het Hoogeland een tentoonstelling gehouden over muziek- en fanfarecorpsen.

In datzelfde jaar was het 100 jaar geleden dat Helmer Molema, hoofd lagere school en samensteller van het eerste Groninger woordenboek was overleden. Met medewerking van de Historische kring werd een gedenksteen aangebracht in het zgn. Kosterhuis. Om de naam Liudger, die destijds predikte in ons gebied en Bernlef op de wier van Helwerd het licht in zijn ogen terug gaf, een blijvende betekenis te geven werd besloten een beeld te laten vervaardigen door de kunstenaar Jaap van Meeuwen. Het beeld is geplaatst bij de kerk van Usquert.

Tijdens het 40 jarig bestaan van het Museum het Hoogeland in 1999 werd gesproken over het oprichten van een landarbeidersmuseum, waarna een gesprek met de heer Wedman, werkzaam bij de Rijksuniversiteit Groningen, plaatsvond. Vervolgens werd een bijeenkomst met Noord-Groninger historische verenigingen georganiseerd. Was het aanvankelijk de bedoeling een tentoonstelling te houden, in een volgend stadium werd besloten interviews met oude werknemers te houden. Namen daarvan moeten worden aangeleverd door de historische verenigingen, terwijl de universiteit de interviews zal verzorgen. Helaas is er op dit moment nog geen concreet resultaat.

In 2001 kwamen we tot uitgave van het boekwerkje 'Nimmer vindt de landman rust : een greep uit de agrarische geschiedenis van de gemeente Warffum', samengesteld door oud-burgemeester A. Kloosterboer. In hetzelfde jaar namen wij deel aan een culturele manifestatie die in het teken stond van B.H. (Poere) Broekema (1904-1942). Op de voormalige woning aan de Oosterstraat 5-7, werd een gedenksteen aangebracht. Pauline Broekema gaf later voor Verena, 't Nut, St. Fonds Jaco en Historische kring een boekbespreking n.a.v. haar boek 'Benjamin', waarvoor veel belangstelling was. In 2002 werd het boekwerkje 'Torenbekroningen' uitgegeven waarvan Teun Juk de auteur is. Voor de gemeente Eemsmond zijn wij al een aantal jaren adviesorgaan voor straatnaamgeving.

Sinds 2006 is een medewerker van de Vrijwillige vacaturebank aangetrokken om het archief in te richten. Door de omvang is deze klus nog niet geklaard. Warffum, september 2007.

2007-08

Genealogie Van lutje vent tot heer van stand deel 1

Omstreeks 1700 woonde te Bierum ene Garmt Klaassens met zijn vrouw Peterke Heeres. Vroeger had de gewone man nog geen achternaam. Men gebruikte patroniemen of wel vadersnamen. Toen dit echtpaar een zoon kreeg werd zijn achternaam dan ook Garmts en zijn voornaam kwam van moederskant omdat hij de tweede zoon was n.l. Heertje. Heertje Garmts huwde met Tjmke Eijses en hun kind, gedoopt op eerste kerstdag 1764 in Godlinze, kreeg de naam Eisse Heertjes. Echter, in 1811 moest op bevel van Napoleon iedere Nederlander een achternaam kiezen. Eisse is drie keer getrouwd geweest. Hij was kleermaker en met zijn tweede vrouw Stijntje Klaassens uit Holwierde kreeg hij een zoon, nl. Pieter Eisses Toonder geboren 1810 te Appingedam, getrouwd op 3 november 1842 in Warffum met Anna Jeltes Glas. Hij overleed op 8 april 1890 in ons dorp.

Deze familietak is vanaf 1842 woonachtig geweest in de dorpen Eenrum, Pieter- en Kloosterburen. Zoon Klaas uit het derde huwelijk van Eisse Heertjes en Gepke Engberts Schuurman van Godlinze werd geboren op 24 september 1827 te Appingedam. Op 28 november 1851 huwde Klaas in Warffum met Neeltje Brands en vestigde zich in ons dorp. Op 9 november 1859 trouwde Klaas voor de tweede keer en wel met Aagtje Swart, op 27 mei 1820 in Warffum geboren. Uit dit huwelijk werd op 16 januari 1861 Eisse geboren, de man die op 5 juni 1884 met Martje Postema trouwde en daarbij Martjes zoon Marten als de zijne erkende.

Eisse en Martje kregen daarna nog twee kinderen. Nicolaas op 3 oktober 1895 en Kornelia Toonder op 24 augustus 1898 te Warffum. Kornelia trouwde later met Jan van der Bank, schoenmaker aan de Torenweg.

Martje kwam uit een gezin met vier kinderen. Haar vader Frederikus Jacobus Postema, geboren 22 juni 1834 te Warffum, was gehuwd met Elisabeth Oosterbeek, geboren op 27 februari 1834 te Noordwolde (gemeente Bedum). Martje was de oudste (1859), dan

kwamen Jacobus (1861), Kornelia (1864) en Harm (1869). Harm was de zoon die in 1886 de ramp op het wad heeft overleefd. Hij trouwde in 1901 met Anna Ennema en ging wonen aan de Pastorieweg.

De vader van Frederikus was Jacobus Hermannus Postema, kind van een ongehuwde moeder, geboren in 1813 te Schouwerzijl en overleed in 1852 te Warffum. Een broer van Frederikus was Bernardus Jacobus Postema, geboren 1839 te Warffum. De Postema's waren timmerlieden. Tot midden vorige eeuw woonde er nog een timmerman Bernardus Postema op de hoek van de Redger van Bolhuisstraat.

De grootmoeder van Marten, die in de Westervolge woonde en in de boeken grootmoe Maike genoemd wordt, heette in werkelijkheid Elisabeth. Haar ouders waren Harm Arents Oosterbeek (1793-1849) die in 1833 in Bedum trouwde met Margrietha Alberts Froma.

Het was in feite onbegrijpelijk dat Elisabeth Marten moest of wilde grootbrengen. Bij de geboorte van Marten was zij reeds 45 jaar. In geen van de boeken wordt gesproken over moeder Martje en Eisse Toonder. Als Marten van het station naar huis liep ging hij langs de Toren- en Pastorieweg. Je vraagt je af waarom hij niet het Zuiderkerkpad nam om te zien hoe het met zijn pa en moe ging. Men kan hiervoor allerlei redenen bedenken. Wij zullen er nooit achter komen.

Toch was er een band met zijn ouders gezien het feit dat Marten jr. een van zijn kinderen de naam Eiso heeft gegeven. Het verhaal 'Van lutje vent tot Heer van Stand', waarbij Marten, het lutje ventje veranderde in 1911. Op 29 juli van dat jaar trouwde hij in Uithuizen, hij staat dan ingeschreven in de gemeente Delfzijl, met Trientje Huizinga een dochter van de plaatselijke veearts.

Onvoorstelbaar, ja onbegrijpelijk in die jaren dat een arbeidersjongen huwde met een meisje van boerenafkomst. Haar ouders Jan Freerks Huizinga (1842-1904) te Uithuizen en Trijntje Gerhards Duursema (1845-1896) stamden beide uit echte boerenfamilies. Toegegeven, Marten had enkele jaren daarvoor zijn diploma 'eerste stuurman' behaald, maar toch Hoe was dit mogelijk? In een van de boeken licht zijn zoon een tipje van de sluier op met de mededeling dat een andere kapitein hem opmerkzaam had gemaakt op Trientje. Wel moet worden vermeld, dat het grote gezin waaruit zij kwam uiteen was gevallen door het overlijden van zowel haar moeder (op 18-9-1896), een dochter van Gerhard Jans Duursema landbouwer te Uithuizermeeden en Oldenzijl en Heilina Derks Wibbens, als haar vader (overleden op 16-1-1904). Zij was het op een na jongste kind met een verloren liefde, die op haar vijftiende jaar wel wat heeft gezien in die statige besnorde zeekapitein met zijn prachtige uniform uit Warffum.

Haar zussen waren al getrouwd. Heilina (geboren in 1877) met Willem M. Knol. Geertruida (geboren in 1882), vernoemd naar haar oma, met Kornelis Lanting en Eibina (geboren in 1884) met Klaas Zwaagman. Haar broer Freerk (geboren op 7 oktober 1879) was op 9 januari 1904 in het huwelijk getreden met Hilledina Hekma van Mensingeweer. Freerk trad in de voetsporen van zijn vader en opa die beide veearts waren. Door het huwelijk met Trientje werd Marten in stand verheven.

De Huizinga's waren allen gefortuneerde landbouwers op boerenplaatsen van naam. Hier een terugblik op de roots van Tine, beginnende bij haar opa. Freerk Hindriks Huizinga

(geboren in 1806) te Saaxumhuizen was in 1838 gehuwd met Johanna Jans Dennebos (geboren in 1813). Haar vader Jan Dennebos was boer te Uithuizermeeden. Freerks vader was Hindrik Pieters (geboren in 1771) te Oldehove. Hij was boer in Saaxumhuizen en getrouwd met Geertruid Olferts (Wiersum) geboren 1780 in Uithuizen. Zij namen de boerderij over van pa Pieter Jans (patroniem) geboren in 1742 te Saaxumhuizen en Stijntje Freerks Scherphuis in 1745 geboren te Oosterwijtwerd. Waarschijnlijk was zijn vader Jan Hindriks op dezelfde boerderij in Saaxumhuizen, geboren op 8 oktober 1700. De vrouw van Jan was Hiltje Pieter, landbouwer te Eenrum (geboren op 9 februari 1666 te Tinallinge) en gehuwd op 4 mei 1690 met Cornelliske Jans te Eenrum. Voor zover ik kon nagaan stamde Tine niet in rechte lijn af van de Huizinga's van Melkema. Vanuit een vrouwelijke tak komen Derk Sijwert en Jantje Ennes wel voor in de stamboom van de Huizinga's (1608-1678). Deze Melkema's waren naast boer ook doopsgezinde predikanten die in een roerige tijd van de reductie leefden. Vanaf 1556 woonden er Huizinga's die de nieuwe godsdienst aanhingen. Jan S. Pater.

2007-09

Genealogie Van lutje vent tot heer van stand deel 2

Marten Toonder en Tine Huizinga vestigden zich, pas getrouwd aan de Thorbeckestraat in Rotterdam. Hier werd op 2 mei 1912 hun eerste kind Marten geboren en twee jaar later op 18 juli 1914 kwam Jan Gerhard ter wereld, vernoemd naar beide grootvaders van moeders kant. Hij werd geboren aan de Schiedamseweg. Moeder verhuisde veelvuldig met de jongens terwijl pa Marten over de wereldzeeën zwierf. Waarschijnlijk kon zij zonder haar man haar draai niet vinden in de grote stad. Zij reisde veel met haar jonge kinderen. Ze miste Groningen en logeerde geregeld in Uithuizen bij zus Heilina Knol van Hotel Café Marema; in Winsum bij zus Eibina Zwaagman of in Foxham bij Geertruida Lanting. Ook bezocht ze neven en nichten en vriendinnen van vroeger. Haar kinderen werden meegenomen van het ene naar het andere adres en werden dus halve 'Grunnegers', die de taal hier goed verstonden. Of Tine met haar kinderen ook in 't Hoeske in 't Honnust kwam bij opoe Betje is niet bekend. Wel staat vast dat ze contacten had met Dien Bruins, de vrouw van vaarver Bakker. Het is heel goed mogelijk dat beide dames elkaar van jongs af goed kenden. Thuis was ze vaak in gepeins verzonken. De opvoeding van haar kornuiten werd voor een deel overgenomen door een dienstmeisje van Groningse afkomst.

Marten junior werd na een ontmoeting in 1931 met striptekenaar Dante Quinterre op het spoor gezet om van zijn hobby zijn beroep te maken en werd tekenaar. Op 31 mei 1935 trouwde hij met zijn beneden buurmeisje Afina Kornelia Dik, geboren 14 september 1912. Haar vader was Kornelis Egberts Dik, mogelijk uit Pekela. Hij was ook kapitein ter zee en gehuwd op 17 augustus 1911 met Afina Hazewinkel, geboren 15 mei 1886 te Groningen. Haar ouders waren Berend Hazewinkel en Ida Mulder.

Onder de naam Phiny Dick tekende en schilderde zichzelf en maakte verhaaltjes. Vooral in het begin heeft zij haar echtgenoot veel geholpen en gestimuleerd in zijn werk. Marten en Phiny kregen twee kinderen: Eiso Jan Gerhard, geboren 24 maart 1936 te Oestgeest en Onno Marten, geboren 4 januari 1944 te Amsterdam.

De tweede zoon van Marten en Tine, namelijk Jan Gerhard trouwde op 18 maart 1942 met Margje Herblot, geboren 18 maart 1909 te Amsterdam. Hij werd auteur van vele boeken en voorzag zijn broer van teksten.

In 1942, in oorlogstijd, ging Marten als maker van beeldverhalen samen met Joop Geesink films maken. Hij stichtte een eigen bedrijf: 'De Toonder Studio'. Er werden hiervoor tientallen tekenaars aangetrokken. Nadat hij zich in 1964 had terug getrokken uit zijn bedrijf, vestigde het echtpaar zich in Greystone (Ierland). In 1986 verscheen de laatste 'Bommel' strip gemaakt door Marten Toonder 'een heer van stand'.

In Groningen is een gezegde: 'Dou mor gewoon, din dust aal gek genog!' Men kan echter ook te bescheiden zijn. Moeten wij niet trots zijn op mensen als deze beide Marten's en moeten wij niet verheugd zijn op wat onze Groningse klei heeft voortgebracht? Lutjegast eert zijn zoon Abel Tasman, Steggerda en Wolvega hebben monumenten ter ere van Peter Stuyvesant. Delfzijl is trots op Mairret, terwijl Simenon daar niet eens is geboren. Waarom heeft Warffum geen monument voor een onverschrokken zeeman, die als lutje vent hier uit de klei is getrokken en waarom mist Uithuizen een gedenkteken als eerbewijs voor een 'Heer van Stand' waarvan de roots in de gemeente Eemsmond liggen?

Jan S. Pater.

Toelichting op de bovenstaande vraag van Jan S. Pater.

Begin 2005 kreeg de Historische Kring voor Noordelijk Hunsingo van het toenmalig gemeentebestuur van Eemsmond het verzoek om een advies uit te brengen over de straat naamgeving in het nog aan te leggen plan 'De Laan-zuid' te Warffum. Dit advies is met toelichting door bovengenoemde Stichting in juni 2005 naar het gemeentebestuur gezonden. In dit advies onder meer een voorstel voor een Marten Toonderstraat. De desbetreffende portefeuillehouder was de mening toegedaan dat deze naam niet in het plan paste. De overige collegeleden namen dit over. In 2006 sloot de gemeenteraad zich, na enige discussie, hier bij aan. Daardoor is de mogelijkheid dat in Warffum ooit een Marten Toonderstraat zal komen nagenoeg uitgesloten. Bestuur Historische Kring voor Noordelijk Hunsingo.

tm: Een straat met die naam vind je wel in Duiven, Nijmegen en Utrecht

2007-10 Interview met Hittjo Hummelen deel 1

Oosterstraat 52 is een grote villa. Toch sliep de familie Hummelen in de oorlogsjaren in één kamer. Vader Anneüs wilde in geval van nood iedereen bij elkaar hebben, zegt zijn jongste zoon Hittjo

Hij heeft het ruim drie decennia niet van binnen gezien maar het kost Hittjo Hummelen (70) weinig moeite om het huis waar hij opgroeide weer voor de geest te halen. Voor een moment van concentratie omvat de rechterhand zijn kin. De blik keert zich even naar binnen waar de villa uit zijn kinderjaren opnieuw uitgetekend wordt. 'De salon aan de straatkant', zegt hij, 'was het heilige der heiligen. Het werd alleen gebruikt voor de verjaardag van mijn vader en moeder en visite. En natuurlijk voor de gastdominee die bleef slapen. Ik had zo'n hekel aan die dagen. Dan moest je fatsoenlijk doen en met mes en vork eten. En we moesten stil zijn omdat de dominee zijn middagpreek aan het voorbereiden was'.

Oosterstraat 52 was, zoals Hittjo het zegt, een 'flink huis'. Een woonkamer, daarachter een slaapkamer op de begane grond. Aan de andere kant van de gang waren de salon en de keuken. Op de eerste verdieping vijf kamers waaronder de studeerkamer, een vliering op de tweede verdieping. Verder was er nog een bijkeuken, een paardenstal en een schuur die eerder dienst deed als koetshuis. Het onderhoud van de tuin, rondom het huis, was de taak van Hittjo. Een groot huis dus. Toch sliep de familie tijdens de Tweede Wereldoorlog in de slaapkamer op de begane grond, vader Anneüs, moeder Hillegien, grote zus Renny, broer Koos en Hittjo. Bert, de oudste broer, zat ondergedoken voor de Duitsers. Hittjo: 'Het was voor de veiligheid. Mijn vader wilde ons bij elkaar hebben als er iets zou gebeuren. Het had trouwens ook voordelen om zo bij elkaar te liggen, lekker bij elkaar, intiem en veilig als het bijvoorbeeld onweerde'.

In de bijkeuken stond een houten wasmachine op poten. Voordat de kleren hier in gestopt werden, gingen ze eerst in de kookpot die in de paardenstal stond. Hittjo bediende de wringer. In de woonkamer stond een harmonium. Zo een met drie spiegels aan de bovenkant, zegt Hittjo. 'Als vrienden dan er bij stonden te zingen, op zondag, dan zeiden de mensen die voorbijliepen, 't is kerk bij Hummelen'.

Bij een opknopbeurt bleek Oosterstraat 52 overigens een verrassend geheim te bewaren. Karel Sikkema was bezig in de studeerkamer toen hij op een luik in de vloer stuitte. Daar kwam een bundel liefdesbrieven uit tevoorschijn van verschillende vrouwen uit het land. De brieven hadden keurig een nummer gekregen zodat de ontvanger, een van de vorige mannelijke bewoners van de villa, de afzenders beter kon onderscheiden. Moeder Hillegien, bevreesd voor geroddel in het dorp, liet alle brieven verbranden.

2007-11 Interview met Hittjo Hummelen deel 2

'Een psalmboekje nemen ze af, een psalm in je hoofd niet.' De School met de Bijbel.

Hoe lastig is het om je vader ook als leraar te hebben? Hittjo Hummelen: 'Toen ik bleef zitten, veranderde het beeld, dus het is toch niet waar.' Hittjo Hummelen (71) zit aan de eettafel in zijn huis in Aalsmeer, maar heeft weinig moeite om zijn gedachten een paar honderd kilometer noordwaarts te verplaatsen, terug in de tijd.

Zijn lagere school aan de Noorderstraat, eerst de Gereformeerde school geheten, later de School met de Bijbel, stond niet ver hun woonhuis aan de Oosterstraat. Ongeveer vijf minuten lopen, schat hij. Zijn schooldagen waren als die van elk ander kind. Bij aankomst op het schoolplein even spelen en knikkeren rondom een van de twee kastanjabomen. 'Als het koud was, stonden we in de gang bij de grote, warme radiator.' Na het zingen van een psalm en de vertelling van een Bijbelverhaal begon de les. Om twaalf uur pauze, kinderen naar

huis, om half twee de hervatting van de lessen en om half vier ter afsluiting van de dag een gebed. Hittjo was dus net als zijn klasgenoten, biddend, zingend, knikkerend. En toch... zijn vader, Anneüs Lambertus Hummelen, was ook zijn meester.

Anneüs Hummelen werkte eerst als onderwijzer in Ezinge, vestigde zich in Warffum en kreeg zijn aanstelling op de Gereformeerde school op 3 februari 1921. Tijdens zijn 25-jarig jubileum kreeg hij een koperen kandelaar die nu op het dressoir in het huis in Aalsmeer staat. Zijn jongste zoon Hittjo bezocht de school van 1942 tot 1949. Toen hij overging naar klas drie stond voorin het lokaal de persoon die niet alleen zijn meester was maar ook zijn vader. Was dat nou een voor- of toch een nadeel? 'Ha', zegt Hittjo, 'ja, die indruk bestond wellicht bij mensen, dat mijn vader zijn zoon voortrok.' Totdat Anneüs op een avond zijn Hittjo bij zich riep. Zijn jongste zoon had het moeilijk met de lessen, hij, Anneüs, had overlegd met zijn vrouw om vervolgens tegen zijn zoontje zeggen: 'Het is beter als je een jaartje blijft zitten.' Hittjo: 'Nou toen veranderde het beeld, van dat voortrekken. Toen zeiden ze, dus het is tóch niet waar.'

Iedere leerling moest één keer in de week een psalm voordragen. Voor Hittjo, hevig stotterend, elke keer weer een ware kwelling. De leerlingen moesten de teksten uit het hoofd leren. Het was oorlogstijd en de hoofdmeester hamerde op het belang ervan. Hittjo: 'Hij zei: als de bezetters je gevangen nemen, dan pakken ze je je psalmboekje af maar wat in je hoofd zit, dat kunnen ze niet van je afpakken.' Ook bij zijn vader ontkwam hij niet aan de verplichting van de psalmen.

Hittjo: 'We dreunden de teksten vaak op, zonder dat we wisten waar we het over hadden, neem nou de zin 't hijgend hert, der jacht ontkomen'. Maar de meester-vader had een trucje bedacht om zijn stotterende zoon door de psalm te loodsen. Hittjo: 'Terwijl ik de tekst opzei, draaide ik een schroef op en af. Dat leidde me af waardoor mijn vader dacht dat ik de zenuwen beter onder controle zou hebben.'

Toen de oorlog ten einde was diende het schoolgebouw een tijdje als gevangenis voor Duitse soldaten. 'Die mannen hadden honger', zegt Hittjo die net als andere kinderen een kijkje was komen nemen. Een van de soldaten kwam naar het hek en vroeg mij: 'Wil je een brood voor me halen?' Ik ging naar bakker Vos die vroeg voor wie het was. 'Voor mijn moeder', zei ik, nam het brood mee en bracht het naar de Duitser. Die betaalde voor het brood en gaf me f 2,50 fooi. Thuis liet ik het geld zien. Mijn vader zei: 'Zij hebben het ook gestolen, daarom mag je het houden.'

2007-12 Veranderd landschap : opnieuw op reis met oude schoolplaten.

Van een van de redactieleden. Wat is de wereld klein. Sta je op een camping in het zuiden van Frankrijk kom je in gesprek met Fred van Beemt uit Assen. En wat blijkt, hij heeft meegewerkt aan een boek '*Veranderend landschap*' waar een gedeelte over Warffum in staat. Dit leek mij leuk om te plaatsen in ons blad Op en Om de Terp.

Landbouw aan de Noordkust van Groningen

Tot 1717 lagen de Groningse dorpen Warffum en Usquert aan zee, op de noordelijke punt van het 'Hogeland', de vruchtbare kleistreek van deze provincie. Al in de 10e eeuw na Chr.

waren beide aanzienlijke kerkdorpen, waarvan de bebouwing zich concentreerde op terpen of wierden. De wierde van Warffum is met een oppervlakte van 20 ha de grootste van Nederland. In het genoemde jaar verwoeste een 'Kerstvloed' zowel de dijk die het Hogeland tegen de zee moest beschermen als de zomerdijk van de ten noorden daarvan gelegen brede strook van kwelders, de huidige 'Uiterdijkse landen'. De zomerdijk werd opgehoogd en de oude zeedijk langs o.a. de dorpen Warffum en Usquert verloor zijn functie; daarmee begon in feite de geschiedenis van de zogenaamde wadpolders.

Van wakers tot slapers

Midden in de Franse tijd (1795-1813) rijpten plannen om de inmiddels ten noorden van de 'Uiterdijkse landen' aangeslibde kwelders in te polderen. De grootste en meest bekende wadpolder is de in 1811 bedijkte Noordpolder met een oppervlakte van 2058 ha. De polder werd aangelegd op de kwelders van de ingezetenen van de dorpen Usquert, Warffum, Den Andel en Westernieland. Oude geulen deden daarbij dienst als grenzen tussen de betreffende dorpsgebieden. Door de nieuwe inpolderingen verloor op zijn beurt, de kort na het rampjaar 1717 opgehoogde dijk langs het wad, zijn rechtstreekse waterkerende functie en werd ook deze van 'waker' tot 'slaper'. Om de nieuwe landbouwgronden te bereiken, werd de dijk op verschillende plaatsen van 'coupures' voorzien. Bij overstromingsgevaar konden deze gaten gesloten worden door in uitsparingen in de zijmuren schotbalken te laten zakken en het geheel te versterken met zakken zand.

Kwelders worden graanschuren

Van het oorspronkelijke getijdelandchap op de plek waar nu de Noordpolder ligt, getuigen alleen nog de aan de horizon verdwijnende Kromme Riet en de in geboomte verscholen boerderijen Groot Zeewijk en Klein Zeewijk. Tot de bedijkingen in de Franse tijd maakte de Kromme Riet onderdeel uit van het krekensysteem waardoor de met kleideeltjes beladen getijdestromen het kwelderlandschap binnendrongen en weer verlieten. Gedurende elke doortijdsperiode bezonk een deel van de door het water meegevoerde klei. Zo ontstond op den duur een pakket klei dat alleen bij zeer hoog water nog overstroomde. Bodemvormende processen deden de rest: met zout doordrenkte klei veranderde in vruchtbare klei. De eigenaren van de kwelders hielpen de natuur een handje door in het verlengde van hun kavelgrenzen in de bestaande polders nieuwe sloten te graven en zodoende de aanslibbing te versnellen.

De heerden Groot Zeewijk en Klein Zeewijk konden in het kwelderlandschap het hoofd boven water houden doordat ze op huisterpen of -wierden waren gebouwd. Die van Groot Zeewijk is na de bedijking in 1811 afgegraven. Klein Zeewijk ligt nog steeds op een wierde, samen met de bijbehorende 'drinkdobbe' voor het kweldervee. In totaal telde de in de Noordpolder omgetoverde kwelder 17 van dergelijke drinkdobbies. De Noordpolder ontwikkelde zich, samen met andere wadpolders uit de 19e eeuw als de Zevenboerenpolder (1801), de Uithuizerpolder (1815), de Negenboerenpolder (1873) en de Lauwerpolder (1892), spoedig tot belangrijke graanschuren. Een en ander wil niet zeggen dat er geen andere produkten werden verbouwd. Behalve verschillende graansoorten, waren peulvruchten, suikerbieten, zaden als karwij- en kanariezaad en vlas de belangrijke handelsgewassen. Samenhangend met de wat lagere ligging van de gronden kwamen in het zuidelijke deel van de polder ook klaverkampen voor, waarop de Groninger 'blaarkoppen' werden geweid.

Eén tractor vervangt honderd arbeiders

Ook nu nog is graan het dominerende gewas in de Noordpolder, zij het dat de produktie ervan als gevolg van mechanisatie en schaalvergroting sinds de Eerste Wereldoorlog ingrijpend is gewijzigd. Door paarden (vanaf 1919 ook tractoren) getrokken maai- en bindmachines vervingen de traditionele zicht (soort kleine zeis). De dorsmachine deed hetzelfde met de dorsvlegel. Na de Tweede Wereldoorlog verscheen de maaidorser ten tonele. Dit wonder van vernuft combineerde alle noodzakelijke oogstwerkzaamheden in één werkgang, daarbij de overige technieken tot de wereld van 'oude ambachten' verwijzend.

De schaalvergroting in de landbouw in de Noordpolder uitte zich ook in een vergroting van de kavels; oorspronkelijke grensslotten en dwarsloten werden daarvoor gedempt. Het verkavelingsprincipe van de 'streckende heerden' (haarden, hofsteden, boerderijen, waarvan de landerijen in de lengte achter elkaar liggen) bleef in grote lijnen echter tot op de dag van vandaag op de meeste plaatsen gehandhaafd. Als zodanig onderscheidt deze wadpolder zich nog steeds duidelijk van het verkavelingspatroon op het oude land.

Een andere getuige van de schaalvergroting is de afname van de soortenrijkdom in de flora en de fauna; daartoe heeft o.a. ook het overmatige gebruik van bestrijdingsmiddelen bijgedragen. Naast granen (vooral tarwe en gerst) zijn tegenwoordig knol- en wortelgewassen (pootaardappelen, fabrieks-aardappelen en suikerbieten) belangrijk. Daartussen is voor 'onkruiden' als klein hoefblad, duist of botkruid, akkerdistel en kruiskruid in principe geen plaats meer.

Niet meer polders?

De laatste belangrijke verandering die sinds de Eerste Wereldoorlog heeft plaatsgevonden in de Noordpolder betreft de dijk langs de Waddenzee. Deze werd in de periode 1974-1986 op deltahoogte gebracht. Om de afwatering in de polder te verbeteren kwam een nieuw gemaal in gebruik; het verving de oude spuisluis van Noordpolderzijl. De oude sluis en de bijbehorende sluiswachterswoning zijn niet afgebroken. De oude sluis is opgenomen in een groot kunstwerk op de dijk en het zijlhuis heeft nu een horeca-functie. Ten noorden van de dijk langs de Waddenzee wordt nog steeds land aangewonnen, een proces dat in het kader van de werkverschaffing in de jaren dertig van de 20e eeuw in een stroomversnelling was geraakt. De laatste door actieve landaanwinning ontstane polders aan de noordkust van Groningen zijn de Emmapolder (1945) en de Linthorst-Homanpolder (1947). Of er in de nabije toekomst nog meer polders zullen volgen is hoogst onzeker, omdat in toenemende mate de natuurwaarden van de kwelders belangrijker worden geacht dan de waarde ervan voor de landbouw. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog is er nog sprake geweest van inpoldering van de hele Waddenzee, onder het mom van 'Hoofd en hand maken Wad tot land', de offensieve variant van het oude defensieve motto 'Wie niet wil bedijken, moet wijken'.

De oude sluis (Noordpolderzijl) met zijlhuis is de moeite van een bezoek waard en leent zich goed als startpunt van een fietstocht rond en door de Noordpolder. Fietzers mogen wel over de zeedijk rijden. Interessante objecten zijn o.a. het monument ter herinnering aan de inpoldering van de Linthorst-Homanpolder, verscheidene grote boerderijen (waaronder Groot Zeewijk en Klein Zeewijk), de coupures met bijbehorende schotbalkhuisjes.